

ULUSLARARASI SİYASAL ÖRGÜTLENME MODELİ
OLUŞUMUNUN TARİHSEL SÜRECİ VE BİRLEŞMİŞ
MİLLETLER ÖRGÜTÜ (1941-1990)*

Hüseyin EMİROĞLU

ÖZET

Uluslararası İlişkiler disiplininde, uluslararası nitelikli siyasal yapılar arası ilişkinin doğası üzerinde önemle durulmuştur. Bu çalışmaların önemli kısmı, insan doğasından kaynaklanan niteliklerle, uluslararası politikanın yapısını açıklamaya çalışmışlardır. Realistler, uluslararası politikayı bir 'güç' ve 'çıkar' mücadelesi, uluslararası sistemi de 'anarşik' yapıda, iç siyasal sistem yapılanmasından 'yaptırım uygulama yoksunluğu' noktasında ayırarak tanımlamışlardır. Buna karşılık idealistler, eğitim ve çevrenin düzenlenmesiyle insan doğasının pozitif özelliklerinin ortaya çıkarılacağını savunmuşlardır. Bu özelliklere sahip insanın kuracağı uluslararası örgütler, barış ve düzenin kurulmasına da hizmet edeceklerdir. Kıta Avrupa'sı devletleri ve medeniyetini büyük yıkıma uğratan Birinci Dünya Savaşı sonrasında, idealist yaklaşıma uygun olarak tarihsel birikimlerden de yararlanılarak ilk uluslararası siyasal örgütlenme modeli olan Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur. İdealist söylemlere uygun olarak kurulan MC, realist ilkelere göre işleyen uluslararası politika karşısında iki savaş arası dönemde başarısız olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sürecinde yapılandırılmaya başlayan Birleşmiş Milletler (BM), soğuk savaş döneminde iki düşman blok arasında bir güç mücadelesinin alanı olduğu kadar, diyalog platformu olarak da hizmet etmiştir.

Anahtar Kavramlar: Uluslararası Örgütlenme, Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler, Soğuk Savaş, Dünya Düzeni.

---

* Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Emiroğlu, Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yahşihan/Kırıkkale, e-posta: hemiroglu_2000@yahoo.com, hemiroglu9@gmail.com, cep Tlf: 0535 6503507.

ABSTRACT

In the field of international relations, the nature of relationship between international political structures has been extensively analyzed. A great portion of the studies on this matter aims to explain the structure of international politics and the effect of human nature on it. The realists define international politics as the struggle for power and interest. They also describe international system as an anarchical structure, which differs from internal political system in terms of lack of enforcement. On the other hand, the idealists emphasize that human nature is originally good and that education and the creation of a better social environment may improve human nature. International organizations are the kind of institutions that improve international environment by promoting the rules of conduct between nations. In the aftermath of World War I, which ended European supremacy, the League of Nations was established, by benefitting from historical legacy, as the first model of international association. Established in conformity with the idealist perspective, this organization failed in confronting the complicated problems of the inter-war period, exacerbated by different approaches of the major world powers. Its successor, the United Nations, was mainly created during World War II. It served as an arena of power struggle as well as the platform of dialogue between the two enemy camps.

Key Words: *Organizational Structuring, United Nations, League of Nations, Cold War, World Order.*

GİRİŞ

Bu çalışmada, tarihsel süreç boyunca uluslararası siyasal örgütlenme kavramının/modelinin, şekillenmesine/oluşumuna bir takım sorular yöneltilecek ve ele alınan süreçle ilgili ve daha sonraki süreçte de denenmeye açık tespitler yapılmaya çalışılacaktır. Uluslararası siyasal örgütlenme kavramının/modelinin tarihsel süreç boyunca evrimi sonucunda, 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan köklü ekonomik, siyasal ve sosyal değişimlerin tüm bu alanlarda derinlemesine yarattığı etkiler sonrasında varlık kazanan Milletler Cemiyeti (MC) ve Birleşmiş Milletler (BM) örgütlenmesi/yapılanması çalışmanın inceleme alanını oluşturacaklardır. Uluslararası siyasal

örgütlenme modelinin en son örneği olması dolayısıyla, çalışmanın asıl yoğunlaşacağı konu BM örgütlenmesi olacaktır.

Uluslararası siyasi örgütlenme kavramının tarihsel süreçte oluşumuna/teorik yapılanma ve pratik uygulama boyutundaki sorunlarına/işlevselliğine yöneltilebilmesi olası sorular ve yapılmaması olası tespitler şunlardır:

1. Gerek Kıta Avrupası gerekse global kapsamda dünya siyasi sistemi için olsun -MC daha çok Kıta Avrupası eksenlidir- uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla tasarlanan 'yapı'larda, 'örgüt' modellerinde bir ülkenin tüm sisteme hakim olma yönündeki çabası diğer aktör-devletlerce engellenmektedir. Sanayi Devrimi'ne kadar geçen dönemde 'güç dengesi' politikası sistemde nispi istikrarı sağlamıştır. Özellikle Sanayi Devrimi'nin ikinci aşamasının devletlere sunduğu imkanlar, sistemde 'düzenleyici' mekanizmaların olmaması/yetersiz olması sebebiyle 'bozucu' girdilerin sistemi istikrarsızlaştırmasını engelleyememiştir. Devletlerin dar eksenli ve kapsamlı 'ulusal çıkar' tanımları ve bu yönde izledikleri politikalar Birinci Dünya Savaşı'na yol açmıştır. Aynı devletler grubu (özellikle İngiltere, Fransa) MC çatısı altında da bu politikalarını devam ettirmişler, MC'yi de bu politikaların bir aracı olarak kullanmışlardır. Bu çerçevede, siyasi nitelikte uluslararası bir örgüt açısından, bir ya da daha fazla devlet/devletler grubu tarafından kendi dış politikalarının (belli bir seviyeye kadar) meşruiyet kaynağı olarak görülmesi karşısında, örgütün hayatıyeti/işlevselliği/itibarı noktasında ne tür sorunların ortaya çıkması/yaşanması söz konusudur? Bu aşama yeni bir örgüt yapılanmasına gidilmesi sürecinin başlangıcı ya da zorlayıcı sebebi midir?

2. Birinci Dünya savaşı sonrası Fransa, kendi güvenliğini sağlamak amacıyla, Versay düzeninin devamını ve Almanya'nın sıkı denetim altına alınmasını savunmuş, 1924 yılından sonra ilişkilerin yumuşaması ile MC'yi Almanya'nın denetlenmesinin bir aracı olarak görmüştür. Bu tarz dış politika yaklaşımları 'evrensel aktör', 'düzenleyici mekanizma' olarak tasarlanan bu tür örgütleri dar alana hapsedmekte ve işlevsiz kılmaktadır. Bire bir örgüt üyesi devletleri bu tarz dış politika yaklaşımlarından uzaklaşmalarını sağlamak mümkün müdür? Bu noktada söz konusu devlete/devletlere ve örgüte düşen sorumluluklar nelerdir? Sorumlulukların yerine getirilmemesinin örgütsel ve sistemik karşılığı ne olmalıdır/olacaktır?

3. MC'ne kadar geçen süreçte, konferanslar ve geliştirilen sistemler büyük bir savaşla bozulan güç dengesini kurmak amacıyla toplanmış ve oluşturulmuşlardır. Böyle bir resme bakan şahıs, varolan güç yapısını yansıtmıyorsa kolayca anlayabilir. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinde sistemde kendi gücü oranında bir yer

edinemeyen Almanya'nın geliştirdiği dış politika yaklaşım ve uygulamaları etkili olmuştur. Versay düzeninin Viyana düzeninden farkı; 'denge' yerine 'cezalandırmayı esas almasıdır. Bu yaklaşım MC yapılanmasında da devam etmiştir. Bu bağlamda, siyasi nitelikte bir örgüt, dünya siyasi sistemindeki mevcut güç yapısını yansıtmıyorsa ve örgütün yeniden yapılandırılması imkansız veya çok güç ise, 'hegemonik' güç nasıl bir yaklaşım geliştirebilecektir? Hegemonik güç açısından 'rasyonel' olan dış politika yaklaşımı sorunlara ve itirazlara karşın mevcut statükoyu korumak mıdır, yoksa revizyonist talepleri dikkate almak mıdır? Revizyonist taleplerin dikkate alınmamasına karşın, bu tür taleplere sahip devletlerin ortaya koyduğu yaklaşım, MC üyeliğinden ayrılmak olmuştur.

4. Gerek Kuzey Ren Vestfalya (NRV) düzeninde konumunu güçlendiren 'millî devlet'ler ve sonrasında diğer konferansların kurduğu düzenlerden edinilen tecrübenin ortaya koyduğu, gerekse MC tipi örgüt yapılanmasında aktör-devletlerin en hassas oldukları nokta, 'egemen-eşitlik' prensibidir. Bu iki husus örgütü, uluslararası barış ve güvenliği koruma, bozması olası davranışları önleme, bozan davranışları cezalandırma yönünden etkisiz kılabilmektedir. Egemenlik noktasındaki tartışmalarda en az küçük devletler kadar büyük devletler de itiraz ortaya koymaktadırlar. Giriş bölümünde, MC Andlaşması'nın 26 maddesini de içeren Versay Andlaşması Kongre`de bu sebeple kabul edilmemiştir. Bu çerçevede, daha işlevsel bir örgüt yapılanması için 'egemen-eşitlik' noktasında bir ortak uzlaşma geliştirmek mümkün müdür? Bu türlü bir uzlaşma geliştirmenin büyük/küçük devletler açısından olası engelleri/sakıncaları neler olabilir?

5. 'Uluslararası barış ve güvenliği korumak' diye başlayan bir örgüt metninin ortaya koyduğu kararlılık önemlidir. Ancak, uluslararası sistemde barış ve güvenliği korumak, bozanı cezalandırmak eylemi, bu kararlılığın ötesinde operasyonel anlamda 'askeri kuvvet kullanımı' içermekte/içerebilmektedir. Evrenselliği yansıtan bir örgüt genel kurulunda egemen-eşitliğin yansıması 'bir oya' sahip olan devletler ne tür bir yaklaşım içinde olmuşlardır/olmalıydılar? Genel Kurul`da yapılan oylamada tek oy prensibinin yansıması olarak ağırlıklı olarak küçük devletlerin desteklediği 'askeri kuvvet kullanımına' dair bir karar nasıl işlevsellik kazanabilecektir? MC yapılanmasında/andlaşmasında, Genel Kurul ve Meclis, bu tür sorunlarda daha çok birlikte hareket edebilecek tarzda düzenlenmiştir. Bir noktadan sonra Genel Kurula karşı Meclis daha çok etkisini arttırmakta, ancak sorunların daha önce de bahsettiğimiz sebeplerden dolayı çözülememesi nedeniyle, aktör-devletlerin örgüt dışına çıkması ve bu yönde dış politika geliştirmeleri ile sonuçlanmaktadır. Bu nokta, örgütün işlevselliğini ve hayatiyetini kaybetme aşamasıdır.

Bu bağlamda, çalışma boyunca, aynı zamanda realist/idealist gibi iki düşün okulunun temel tezlerinin gelişmeler karşısında geçerli olup/olmadığı tartışılmaya/irdelenmeye/tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede çalışma ile, tarihsel süreçte ortaya çıkmış daha basit örnekleriyle birlikte, MC, BM tipi makro örgütlerin uluslararası politikayı ve dünya siyasal sistemini denetlemekte nasıl bir rol üstlendiklerini, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rollerinin ne olduğunun belirginleştirilmeye çalışılması hedeflenmiştir..

BİR ULUSLARARASI ÖRGÜTLENME MODELİ OLARAK BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YAPILANMASINI ORTAYA ÇIKARAN TARİHSEL SÜRECİN ÇÖZÜMLEMESİ

20. yüzyılın ilk yarısı, uluslararası ilişkiler disiplininin iki büyük 'düşün okulu' olan 'realistler' ile 'idealistler' arasında, 'uluslararası ilişkilerin doğası ve düzenlenmesi' konusundaki argümanlarının uygulama boyutu kazandırılmaya çalışıldığı bir dönem olarak nitelenebilir. Farklı argümanların odağında, dünya siyasal sisteminin temel aktörleri konumunda bulunan devletlerin bire bir dış politikalarının toplamı olarak nitelendirilen uluslararası politikanın yapısı, bu yapıyı etkileyen faktörler; aktör-devlet davranışları ve bu davranışı etkileyen içsel-dışsal faktörler ve bunların sahip oldukları nitelikler vardır. Realist okula göre, insan 'bencil-egoist' bir varlıktır. İnsan tarafından kurulan/oluşturulan yapıların/kurumların özünde/işleyişinde bencillik duygusu şekillendirici/tanzim edici bir rol oynamaktadır. Dünya siyasal sistemindeki bütün aktör-devletlerin aynı yapıya ve güdülere sahip olduğu varsayıldığında, devletlerin dış politikalarını 'çıkar eksenli' ve sahip oldukları 'güç yapılarına' göre 'dış tehdit ve güvenlik algılaması' çerçevesinde düzenledikleri ve yönlendirdikleri bir düzlemde uluslararası politika, 'anarşik' bir yapıda/görünümde olacaktır. İdealist okula göre ise gerçekte insan, 'iyi' bir varlıktır. Ancak, insanın eğitim süreci, sosyal ilişkileri ve mevcut kurumsal yapılar, onun bu iyi olarak nitelendirilen yönünü gidermekte ve başkalaştırmaktadır. İnsanın iyiliğe eğilimli yapısını geliştirebilmenin temel yolu şudur: onun bütün hayatı boyunca içinde yaşadığı ve ilişkide bulunduğu süreçler ve kurumlar yeniden yapılandırılabilirse, bencillik duygusunun güdülediği çıkar eksenli dış politika yönelimlerinin ve 'anarşik' görünümdeki uluslararası politikanın yapısının değiştirilmesi de mümkündür¹. İnsanlığın kadim devirlerinden

¹ Bkz. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 121-161; Paul R. Viotti & Mark V. Kauppi, **International Relations Theory**, Second Edition, MacMillan Publishing Company, New York, 1993, s. 35-61; Theodore A. Coloumbis & James H. Wolf, **Introduction To International Relations: Power and Justice**, Fourth Edition, Prentice-Hall, Inc, New Jersey, 1990, s. 6-10; ; Torbjon L. Knutsen, **A History of International Relations Theory**, Manchester University Pres, New York, 1992, s. 184-239; James E. Dougherty & Jr, Robert L. Pfaltzgraft, **Contending**

bu yana geçen süreç boyunca insan, devlet ve uluslararası politikanın doğasına/işleyişine/ilişkinine dair örtük ya da açık olarak yukarıdaki değerlendirmeler çerçevesinde yorumların/çözümlemelerin yapıldığı eldeki kaynaklarda mevcuttur. Ancak 15'inci yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da meydana gelen gelişmeler ve yol açtığı sonuçlar, odaklaşılan tartışma konuları üzerinde daha da yoğunlaşılmasına sebep olmuştur. Bu yoğunlaşmada, dünya siyasal sisteminin kapsam ve etkisinde teknolojinin tetiklediği büyük değişim, aktör-devletlerin siyasal yapılarında meydana gelen değişim ve bu değişimin uluslararası politikaya yansımaları etkili olmuştur.

Kadim devirler ve sonrasında oluşan/oluşturulan 'medeniyet havzaları'nı incelediğimiz zaman şu tespitleri yapmak olasıdır: söz konusu dönemlerin teknik imkanlarının yetersizliği, ulaşım zorluğu vb gibi sebeplerle dünyada varolan medeniyet havzalarının birbirleriyle olan ilişkisi son derece sınırlıdır. Bu ilişkiyi sağlayan temel davranış/faaliyet çeşitli sebeplerden dolayı meydana gelen 'göç' olgusudur. İlişkiler daha çok kendi medeniyet havzası ile sınırlıdır. Daha uzak noktalardaki ilişkiler 'ticari' karakterlidir, 'hegemonik' değildir. Mezopotomya, Kadim Yunan, Kadim Mısır, Kadim Hint ve Kadim Çin medeniyet havzaları büyük oranda bu özellikleri göstermektedirler².

İnsanlığın bir sonraki döneminde, kent-devleti denilen siyasal yapılar yerini 'merkezi' siyasal yapılara bırakmaya başlamıştır. Bu siyasal yapıların en önemlilerinden birisi, gelişimini sağladığı coğrafi alanın ötesinde bir etkiye ve güce ulaşmış, Roma İmparatorluğudur. Roma İmparatorluğu, inşa etmiş olduğu imparatorluk yolları, işgal etmiş olduğu bölgelerde oluşturduğu askeri garnizonlar ve idari yapılarla, oluşturulan hukuk kodifikasyonu ile 'Roma barışı' diye nitelendirilen, 'hegemonik' karakterli bir siyasal oluşumdur. Roma imparatorluğu gibi bir merkezi siyasal yapının önemi, kendi hakimiyet sahasında veya yakın bölgelerdeki sorunları, gerektiği taktirde 'askeri güç' kullanarak 'tırmanmasını' ve Roma barışını zedelemesini önlemesidir. Bu tür bir dış politika yaklaşımı, o günün dünya siyasal sisteminde varolan diğer aktör-devletleri, 'isteyerek' veya 'zorla' bu gücün arabuluculuğunu ya da sorunları çözme iradesini kabul etmeye itmektedir. Bu kabulün doğal sonucu, sistemde karakteri ne olursa olsun 'barış ve istikrar'ın devamına hizmet etmektedir³.

Roma İmparatorluğu'na yönelik göçebe 'Germen akınları'yla başlayan süreç sonucunda, merkezi siyasal otoritenin 'merkezkaç'

Theories of International Relations, Third Edition, New York: Harper & Row, Publishers, New York, 1990, s. 81-124.

² Arnold Toynbee, **Medeniyet Yargılanıyor**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 61-71.

³ Chris Harman, **A People's History of The World**, London: Bookmarks Publications Ltd, London, 1999, s. 71-86.

unsurların eline geçmesi ve Roma barışı olarak nitelendirilen dönemin son bulmasıyla Avrupa sahnesinde 'Feodal Beyler'in hüküm süreceği ve Katolik Kilisesi'nin Batı dünyasında etkisini arttıracığı yeni bir döneme girilmiştir. 9. ve 10'uncu yüzyıllardaki Nordik ve Macar akınları Batı dünyasındaki kaotik yapıyı besleyecek ve feodal eğilimlerin/feodal lordların daha da güçlenmesine yol açacaktır. Bu anlamda, 9-11'inci yüzyıllar arası dönem feodalitenin klasik dönemi olarak nitelendirilmektedir. 11'inci yüzyılın sonlarından itibaren feodalitenin simge yapılarından olan 'kale kentler'in dışında 'burg' denilen ve daha sonraki ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerin motor gücü olacak 'burjuvazi'ye de ismini verecek olan bu 'yeni kentler', sahip oldukları büyük dinamizmle, o gün için öngörülemeyen büyük dönüşümün ateşleyicisi olmuştur⁴.

Diğer feodal lordlara karşı bir 'Monark'ın desteğini alan burjuvazinin yürüttüğü ticari faaliyetler ve dünyaya açılım, monetarist, milliyetçi ve merkezîyetçi nitelikteki merkantilist ekonomi politika uygulamalarının sonucu, ülkesel sınırları kabaca ortaya çıkmaya başlayan, bir hanedanın etrafında şekillenen ve bir monarkın temsil ettiği siyasal yapılar olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Belirli bir ülkesel sınırlar içinde monark'ın dışında hala varlığını devam ettiren siyasal yapılar ve uygulamaları, merkezde bulunan monark'ın otoritesini zedelemesi nedeniyle onun şahsına, burjuvazinin temel faaliyet alanı olan ticari noktadaki uygulama farklılıkları ve angaryaları ile burjuvaziye büyük tehdit oluşturmaktaydılar. Bundan sonra, Fransız İhtilali'ne kadar 'Monark-Burjuvazi işbirliği' tüm sorunlarına karşın devam edecektir. Rönesans ve Reform hareketleri de bu gelişmeleri, otoritenin kaynağının ilahi değil dünyevi olduğu iddiasıyla Katolik Kilisesi'nin siyasal gücüne çok önemli bir darbe vuracak, Monark-Burjuvazi işbirliğinin gelişmesine ve önündeki engellerin önemli bir kısmının giderilmesine yardımcı olacaktır⁵. Katolik Kilisesi'nin protestan Bohemya tahtına müfrit bir katolik olan Ferdinandı getirmek istemesiyle başlayan ve 1618-1648 yılları arasında devam eden otuz yıl savaşları sonucunda düzenlenen Vestfalya Konferansları yeni dönemin simgesi olmuştur. Bu dönemin üç temel niteliği şunlardır: birincisi, düzenlenen konferanslara kilise temsilcilerinin çağrılmaması dolayısıyla 'laik' karakterde olmasıdır. İkincisi, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun ve Katolik Kilisesi'nin daha küçük siyasal yapılara müdahalesinin ortadan kalkmasıyla, 'ulusal devletler'in temeli atılmıştır. Üçüncüsü, gerek savaş içinde gerekse savaş sonrasında çok sayıda siyasal birimin sorunlarını tartıştıkları

⁴ Marc Bloch, **Feodal Toplum**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: OPUS Yayınları, Ankara, 1998, s. 59-69; Henri Pirenne, **Ortaçağ Kentleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 72-84.

⁵ Stephen J. Lee, **Aspects of European History 1494-1789**, Second Edition, Routledge, London, 1990, s. 288-295.

toplantılar dizisi, daha sonraki dönemlerde, uluslar arasında barış ve güvenliği sağlayabilecek 'örgütsel' yapıların oluşmasına katkıda bulunmuştur⁶.

Vestfalya sonrası Kıta Avrupası'ndaki siyasal görünümde, bir hanedanın asabiyesi etrafında oluşan ulusal devlet gün geçtikçe sağlamlaşırken, monarkların zihin dünyasında, eski Roma İmparatorluğu benzeri bir siyasal oluşum hayali, merkezi bir yer işgal etmekteydi. Bu amaçla, üreten burjuvazinin finanse ettiği monark ve üretmeyen saray aristokrasisi için savaş kaçınılmaz bir olguydu. Değişen ölçekte çok sayıda aktör-(hanedan) devletin yer aldığı ve profesyoneller arasında yürütülen savaşların temel bir amacı vardı: kendi (hanedan) devletin etrafında bir büyük merkezi-hegemonik yapı oluşturmak, Avrupa Kıtası'nda barış ve istikrarı sağlamak, dış tehditleri önlemektir. Bir aktör-devletin diğer ulusal devletleri denetim altına almak amacıyla giriştiği tüm mücadeleler karşısında onu dengeleyen bir koalisyon gücü bulmuştur. Söz konusu dönemlerdeki etki-tepki tarzındaki mücadele süreci, 'güç dengesi politikası' olarak nitelendirilmiştir. Koalisyon güçlerinin amacı, bir büyük (hanedan)-ulusal devletin kuvvet yoluyla tüm sistemi veya büyük kısmını denetlemesini engellemek, 'statüko ante'yi inşa etme hedefine dönüktür. 1701-1713 yılları arasında devam eden İspanya Veraset savaşları, Fransız İhtilali sonrasında 1792-1814 yılları arasında Napolyon'un yürüttüğü savaşlar, Fransa eksenli bir 'Kıtasal Avrupa (Monarşi) sistemi' kurmaya dönüktür. Her iki çaba da Kıta dışı bir güç olan (güç dengesi sisteminde dengenin dengeleyicisi olarak nitelendirilen) İngiltere'nin desteklediği koalisyon güçleri, Fransa'yı yenilgiye uğratmışlar; savaş sonrası düzenledikleri Utrecht ve Viyana Konferansları ile Fransa'nın Kıta Avrupası'nda bozduğu dengeyi yeniden inşa etmişlerdir. Ulusal devlet karakteri her iki savaş ve konferanslardan güçlenerek çıkmıştır. Ancak gerek Avrupa'lı düşünürlerin gerekse devlet adamlarının düşüncelerinde, Avrupa Kıtası'nda barış ve güvenliği sağlamanın ve dış tehditleri önlemenin yolu, merkezde bir büyük devletin ya da devletler grubunun bulunduğu bir siyasal oluşumdur. Fransız İhtilali'nin ortaya koyduğu ve Napolyon savaşlarının Kıta Avrupası'na yaydığı milliyetçilik olgusunun tetiklediği süreçte, belirli bir hanedanın asabiyesi etrafında oluşan siyasal yapılar yeni bir dönüşümün eşiğindedir. Burjuvazi Fransız İhtilali ile iktidara el koyarken, siyasal sistemi de kendi ekseninde yeniden yapılandırıyordu. 'Ulus-devlet' olarak nitelendirilen siyasal yapının meşruiyet kaynağı, zaman süreci içinde nitelik/kapsam açılarından farklılıklar gösterse de 'halk'tı. Halkın düzenlenen seçimler yoluyla iradesini yansıttığı meclisler yetkinin/erkin kaynağı olacaktır. Bu yaklaşımın tüm Kıta Avrupası'nda

---

⁶ Lee, s. 117-120.

yayılması, yeni bir 'patlayıcı' gücün ve 'çatışma' olgusunu tetikleyici unsurların artmasına yol açacaktır. 1815 Viyana Konferansı'nda dört büyük devlet arasında kurulan ve sonrasında Fransa'nın katılımıyla beş'e çıkan devletler grubunun oluşturduğu 'Monarklar arası uyum' ve 'danışma sistemi', Kıta Avrupası eksenli dünya siyasi sisteminde 'milliyetçi' karakterli ayaklanmaları çoğu zaman şiddet/güç kullanarak bastırmıştır. 1848'de meydana gelen milliyetçi nitelikteki ayaklanmalar söz konusu sistemi sona erdirmiştir⁷. Şurası açıktır ki, Kıta Avrupası'nda görece bir barış ve istikrarı 'motor' nitelikteki bir büyük ülkeler grubu olmaksızın gerçekleştirmek mümkün olmamıştır/olmamaktadır.

Siyasal çerçevede meydana gelen bu gelişmelerde 19'uncu yüzyılda meydana gelen 'Sanayi Devrimi'nin çok büyük etkisi vardır. Sanayi Devrimi'nin iletişim ve ulaşım alanında ortaya koyduğu ürünler merkezi yapının güçlenmesine hizmet etmiştir. İtalyan ve Alman birliğinin sağlanmasında söz konusu teknolojik gelişmelerin çok büyük katkısı vardır⁸. Ancak büyük bir hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler sosyal, siyasi, ekonomik yapıları yeniden biçimlendirirken, en büyük etkisi askeri teçhizatın nitelik ve niceliğindeki gelişmeyle yapmıştır. Askeri teknolojideki bu hızlı gelişme, 19'uncu yüzyıl Kıta Avrupası devletleri arasında çok hassas dengeler üzerinde işleyen güç dengesi sistemini derinden etkilemiş, çok daha kırılabilir bir hale getirmiştir. Geçmiş yüzyıllar ve hatta 19'uncu yüzyılın önemli bir kesiminde yürütülen profesyonel askerler arasında sınırlı, belirli bir hedefe dönük ve dar alanda yapılan savaşların niteliği ve boyutu Sanayi Devrimi'nin ikinci aşama ürünleriyle değişmeye başlamıştır. Savaş araç ve stratejisindeki bu değişimin sonucu, savaşların çok yıkıcı hale gelmesidir. Sınırlı ve dar kapsamlı savaşlar, burjuvazinin sermaye birikimini artırırken, gelecekteki savaşların yıkıcılığını görmek ve 'sübab' ya da 'önleyici-engelleyici' mekanizmalar oluşturma çabalarında yoğunlaşmaları için biraz daha beklemek gerekecektir. Çünkü savaşlar, burjuvazi için teknolojik gelişmenin bir itici gücü rolünü görmektedir⁹.

19'uncu yüzyıl boyunca kurumsallaşma sürecini devam ettiren Kapitalist sistem, teknolojik gelişmelerin verdiği imkanlarla yeni bir sürece girmektedir. Kapitalist sistem çarkının dönebilmesi için, iki şey vazgeçilmezdi: birincisi, hammadde; ikincisi de, pazar. Sanayi Devrimi'nin özellikle ulaşım-iletişim ve askeri alanda ortaya koyduğu

⁷ Bkz. Eric Hobsbawm, **Devrim Çağı 1789-1848**, Dost Yayınevi, Ankara, 1998a, s. 15-160..

⁸ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, TTK Yayınları Yayınları, Ankara, 1999, s. 285-297; Georges Abi-Saab, 'The Concept of International Organizations: a synthesis', **The Concept of International Organizations**, (edited by Georges Abi-Saab), Published by UN, UNESCO, Paris, 1995, s. 10.

⁹ William H. McNeill, **West A History of The Human Community**, The University of Chicago Pres, Chicago, 1963, s. 739-744.

ürünler geçmişin sömürge-sömüren devlet ilişkisini farklı bir niteliğe büründürmüştür. 'Emperyalizm' olarak nitelendirilen bu ilişki, ekonomik sömürü, siyasal bağımlılık ve ırksal eşitsizlik temeline dayanmaktadır. Kendi ülkesinde karlılığı azalan sermaye, daha büyük kazançlar elde edebileceği yeni (dışsal) alanlara yönelmiştir. 19'uncu yüzyıl boyunca özellikle Batı Avrupa ülkeleri tüm dünyayı 'sömürgeleştirme' ve bu alanlarda 'bağlı siyasal yapılar' oluşturma çabası içine gireceklerdir. Amaç, daha ucuz emek, ucuz hammadde, pazar imkanları elde etmek ve sanayinin rekabet gücünü sürdürülebilmektir. Bu noktadaki rekabet ulus-devletler açısından bir ölüm-kalım savaşı gibi görülmekteydi. Özellikle, kapitalist devletlerin yaşadıkları krizleri aşabilmek amacıyla ana devlet-sömürgeler arasında uyguladıkları 'ekonomik milliyetçi' politikalar sistemde haksız rekabete yol açmakta ve çatışma riskini artırmaktadır. 1861 yılında İtalya'nın, 1871 yılında Almanya'nın ulusal birliklerini sağlayarak söz konusu pazar ve hammadde yarısına yeni aktör-devletler olarak girmeleri bu riski daha da arttırmıştır. Bu yaklaşım, sistemi daha rekabetçi ve kırılğan bir hale getirmektedir¹⁰.

Devletlerin birbirleriyle giriştiği bu rekabetçi/çatışmacı yapının/sürecin dışında, istenmeyen gelişmeleri önlemek, sorunları çözmek ya da savaş sonrası düzen oluşturmak amacıyla kurulan koalisyonlar ve toplanan uluslar arası nitelikte konferanslar vardır. Bu koalisyonların en önemlisi, 1848'de Macar milliyetçi ayaklanmasını çok kanlı bir biçimde bastıran ve kutsal yerler sorunu nedeniyle Osmanlı Devleti'ne baskı yapan Rus Çarlığı'na karşı birlikte hareket eden/savaşan Osmanlı Devleti-İngiltere-Fransa-Piyemonte Krallığı'nın oluşturduğu koalisyondur. Sonuçta Çarlık Rusyası yenilmiş, düzenlenen Paris Konferansı ile Osmanlı Devleti Avrupa Siyasal Sistemi'ne dahil edilmiştir. Daha sonra, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında toplanan Berlin Konferansı ile, Balkanlar ve Doğu Avrupa'yı içine alan önemli düzenlemeler yapılmıştır. Yine Rus Çarı'nın silahsızlanma önerisi üzerine Lahey'de toplanan I'inci (1899) ve II'inci (1907) Lahey Konferansları ile barış, istikrar ve işbirliği yolunda önemli adımlar atılmaya çalışılmıştır¹¹.

1815 Viyana Konferansı'ndan 1907 II'inci Lahey Konferansı'na kadar geçen (Aix-la-Chapelle K., Troppau Kongresi, Laibach Kongresi, Verona Kongresi, Paris Konferansı, Berlin Konferansı, I'inci Lahey Konferansı gibi) konferanslar dizisinin o gün için Kıta Avrupası eksenli dünya siyasal sistemine yönelik- uluslararası barış ve güvenliği

¹⁰ Eric Hobsbawm, **Sanayi ve İmparatorluk**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s. 52-88, 100-122.

¹¹ M. S. Anderson, **The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919**, Longman Group UK Limited, London, 1993, s. 260-265; Johan Kaufmann, **Conference Diplomacy-An Introduction Analysis**, Second Revised Edition, Kluwer Academic Publishers, Norwell (USA), 1998, s. 4-5.

sağlamaya yönelik bir 'uluslararası örgüt' konseptinin geliştirilmesinde çok önemli katkıları olmuştur. Söz konusu katkıları aşağıdaki tarzda değerlendirmek ve tespit etmek mümkündür:

Birincisi, bu konferanslar savaş ya da barış zamanı veya her iki döneme de sarkan şekilde toplanmışlardır. Konferansların temel amacı, kendisini merkeze oturtmaya çalışan bir devletin yürüttüğü savaşlar sonrasında bozulan Avrupa güç dengesini yeniden kurmaktır¹².

İkincisi, konferansların toplanmasında büyük devletler aktif rol oynamakta, bu sebeple sorunların ele alınması ve çözümlenmesi süreci daha çok küçük devletlerin de dahil olacağı 'genel kurul' şeklinde değil, büyük devletler tarafından 'alışveriş yöntemi'ne uygun olarak çözümlenmektedir. 1907 II'inci Lahey Konferansı'na kadar yürütülen konferanslar 'evrensel' nitelikte değildir¹³.

Üçüncüsü, söz konusu konferanslar savaş sonrası güç dengesinin korunabilmesi amacıyla, 'danışma sistemi' adı verilen ve merkezde büyük devletlerin bulunduğu görece süreli yapılar oluşturabilmektedirler. Söz konusu devletlerin amacı, süpranasyonal ya da devletler arası nitelikte bir örgüt kurarak sistemi dönüştürmek değil, sadece diplomasi aracıyla sistemi düzenlemek hedefine dönüktür¹⁴.

Dördüncüsü, danışma sistemi gibi görece süreli yapıların yanında gerek savaş sonrası düzenlemeler kapsamında gerekse bu düzenlemelerin dışında birtakım önemli çalışmalar yapılmakta ve bu amaçla 'ad hoc' nitelikte komisyon ve komiteler kurulabilmektedir. Örneğin, Viyana Konferansı'nda, diplomatik konulardaki düzenleme, Ren Nehri'nin Statüsü ile ilgili yapılan düzenleme; Paris Konferansı'nda Deniz savaşının düzenlenmesini içeren Paris Beyannamesi'nin kabulü ve Tuna Nehri'nin Statüsü ile ilgili yapılan düzenlemeler, I'inci Lahey'de sorunların çözümünde 'Tahkim yöntemi'nin kabulü vb gibi¹⁵.

Beşincisi, büyük devletlerle küçük devletlerin bir genel kurul şeklinde toplandıkları, sorunları tartıştıkları ve çözüm için çaba sarfettikleri 'evrensel' karakterli II'inci Lahey Konferansı, devletlerin sürekli temsil edilebilecekleri ve düzenli toplantılar yapan 'örgütsel organları' geliştirme iradesini ortaya koymuştur. Önceki konferanslarda sekreteryaya ve diğer organlar *ad hoc* niteliktedir¹⁶.

---

¹² Anderson, s. 163-180.

¹³ Chadwick F. Alger, **The United Nations In Historical Perspective**, Edited by Alger Chadwick F., Gene M. Lyons and John E. Trent, UN University Press, New York, 1995, s. 5.

¹⁴ Anderson, s. 186-187, 238.

¹⁵ Alger, s. 5; David Armstrong, Lorna Loyd, John Redmond, **From Versailles to Maastricht, International Organizations in the Twentieth Century**, St. Martin's Press, New York, 1996, s. 11-12.

¹⁶ Armstrong, Loyd, Redmond, s. 11-12.

Altıncısı, gerek Viyana Konferansı'nda yapılan düzenlemelerin sürdürülmesini belirleyen, gerekse Paris ve Berlin Konferanslarında yapılan düzenlemelerin itici gücü, merkezde yeralan bir büyük devletler grubudur. Merkez güçler arasındaki çatışma, işleyen yapıyı sona erdirmekte. Sistemi bozmak isteyen güce karşı diğer büyük devletler dengeyi sağlamaya çalışmaktadırlar. Tek bir devletin sistemde 'düzenleyici' güce ulaşmasına izin verilmemektedir.

Gelişmeler göstermiştir ki, uluslar arası barış ve güvenliği bozması olası sorunların çözümünde, uluslar arası örgütsel gelişmeye yaptığı tüm katkılara rağmen, konferans sistemi bir noktada tıkanmıştır. Çünkü, küçük devletlerin iradelerinin yok sayıldığı, büyük devletlerin kendi ulusal çıkarlarına uygun olarak belirledikleri dış politikalarını küçük devletleri hesaba katmaksızın uygulamaları, Avrupa eksenli dünya siyasal sisteminden memnun olmayan ülkeler grubunu önemli oranda arttırmıştır. Bunun yanında büyük devletler arasındaki silahlanma yarışı, kapalı diplomasi ve gizli anlaşmalar sistemin kırılmasını daha da arttırmıştır. Uluslar arası barış ve güvenliği sağlamakta kullanılan 'eski' yöntemlerin çözüm üretmediği açıkça ortaya çıkmıştır.

Söz konusu çözüm üretmemenin en önemli örneği, bir yönüyle Birinci Dünya Savaşı'nın provası niteliği taşıyan 'Bosna-Hersek krizi'dir. 1878 Berlin Konferansı, Bosna-Hersek'i ilhak etmeme şartıyla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun denetimine bırakmıştı. 1908 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun anlaşmaya karşın bölgeyi ilhak etmesi, bu bölgeyi kendi yayılım alanı içinde gören Sırbistanı harekete geçirmiş ancak, Rus Çarlığı'na yapılan başvuru karşılıksız kalmış ve Sırp milliyetçiliği ağır bir darbe almıştır. Sırp yönetimi benzer bir olayda geri adım atmayacağını ifade etmiştir. Gerçekten de, 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tahtının tek veliatının bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesiyle başlayan süreç, sorunun çözümüne yönelik uluslararası nitelikte bir örgütsel yapının olmayışı sebebiyle, örgütsel yapı içinde sorunun çözümü, bir ara dönem oluşturarak kuvvet kullanımının geciktirilmesi vb gibi yöntemler uygulanamamış, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle sonuçlanmıştır. İfade ettiğimiz gibi, devletler arasındaki iletişim kanallarının çok iyi işlememesi, gizli diplomasi ve gizli anlaşmalardan duyulan endişelerin giderilebileceği örgütsel yapıların yokluğu savaşın çıkışında veya durdurulamamasında etkili olmuştur¹⁷.

---

¹⁷ Armaoğlu, 1999: 494-504; Oral Sander, **Siyasi Tarih I İlkçağlardan 1918'e Kadar**, Ankara: İmge Yayınevi, Ankara, 1989, s. 246-247; Leroy A. Bennett, **International Organizations Principles And Issues**, Fourth Edition, Prentice-Hall International, Inc, New Jersey, 1988, s. 5.

Dört yıl devam eden Birinci Dünya Savaşı'nın çok önemli ekonomik, siyasal, sosyal ve askeri sonuçları olmuştur. Kıta Avrupası'nın merkez güçleri ve İngiltere (galip-mağlup ayrımı olmaksızın) büyük bir ekonomik yıkım yaşamışlardır. Savaşın yol açtığı ekonomik yıkım, siyasal açıdan kısa dönemde kurulan demokratik yönetimlerin, 1929 ekonomik bunalımı gibi bir kriz sonucunda Almanya gibi Nazist yönetimlere dönüşmesine sebep olmuştur. Sosyal açıdan, toplumda çok geniş tabanlı bir tatminsizler grubunun varlığı İtalya örneğinde olduğu gibi erken Faşist yönetimlerin oluşmasına yol açmıştır. Avrupa eksenli dünya siyasal sistemi sona ermiş, güç merkezden kanatlara geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı, silah teknolojisinin ulaştığı yıkıcı boyutu ortaya koyması açısından da çok önemlidir.

Birinci Dünya Savaşı, yukarıda bahsettiğimiz negatif/olumsuz sonuçlarının dışında, çok önemli bir gelişmeyi hızlandırmıştır. Uluslararası barış ve güvenliği bozan/bozması olası sorunların çözümüne yönelik uluslar arası nitelikte bir örgütsel yapı geliştirmek. Bu düşünce/bu yaklaşım bir yönüyle, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Woodrow Wilson gibi bir 'idealist'in 'Wilson maddeleri' diye nitelediği ilkelerde yer bulmuş bir düşünce olsa da, savaşın galipleri de savaş sonrası tekrar 'yeni bir dünya savaşı' ile karşılaşmamanın/önlemenin ve dünya siyasal sisteminde/Kıta Avrupası'nda Versay Andlaşması'nın kurduğu sistemin bozulmaması amacıyla, yine 'statükocu' yaklaşımın savunucusu bu devletler önemli bir dış politika aracına sahip olabileceklerini düşündüklerinden, uluslararası bir örgüt yapılandırılmasına çok olumsuz bakmamışlardır. Bu güçler açısından önemli olan, Başkan Wilson'ın idealist söylemlerine karşın, yeni örgütün uluslararası sistemin yapılandırılmasında bu ülkelerin dış politika manevra alanını ne derece genişletip/genişletmeyeceği ve daraltıp/daraltmayacağı noktasıydı. Ancak, Paris Konferansı'nda ABD heyetinin ortaya koyduğu çekinceler/itirazlar sonucunda MC adı verilen yeni örgütün 26 maddelik andlaşma metni Versay Andlaşması'nın girişine konulmuş, ABD Kongresi'nin itirazlarının bu şekilde giderilebileceği düşünülmüştü. Bu olumlu beklentiye rağmen ABD Kongresi Versay Andlaşması'nı onaylamamış, Başkan Wilson'ın düzenlenen genel seçimleri kaybetmesi sonucunda yeni yönetim 'yalnızcılık' politikasına tekrar geri dönmüştür. ABD'nin önemli oranda fikir babası olduğu yeni örgütün dışında kalması, geçmiş konferanslar sisteminde Avrupa'nın önemli güçlerinden olan Rusya'nın Bolşevik İhtilali'nin sancılarını taşıması ve sistem dışı kalması, savaşın galiplerinden özellikle İngiltere ve Fransa açısından, yeni örgütü bir dış politika denetim ve etkileme aracına dönüştürme niyetlerinin önündeki engelleri kaldırmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, 1919-1939 dönemi

MC`de etkili olan güçler, daha çok MC Meclisi üyesi de olan bu iki devlette olacaktır¹⁸.

İngiltere ve Fransa açısından MC yapılanması farklı dış politika yönelişleri de içermesine karşın, birçok ortak noktaya da sahiptir. ABD`nin ortaya koyduğu ve 1898 İspanya galibiyetinden sonra Filipin adalarında uyguladığı 'toprak ilhak etmeme' prensibi Wilson`ın etkisiyle MC yapılanmasına da yansımıştır. MC Andlaşması`nın en önemli ve en uzun düzenlemelerinden birisi 22. maddeye konu olan 'manda' sistemidir. 'Toprak ilhak etmeme' ilkesinin karşılığı olan bu sistem, Birinci Dünya Savaşı`nın mağlupları olan Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sömürgeleri ile Osmanlı İmparatorluğu`nun hakimiyeti altında bulunan toprakların A, B, C, tipi mandalar olarak sınıflandırılarak, 'manda yönetimi' adı altında özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya`nın 'vesayeti' altına konulmasından ibarettir. MC üyeliğinde 'bağımsızlık' şartı aranmaması, 'sömürge ve dominyonların' da üye olabileceklerinin belirtilmesi, MC yapılanmasında Genel Kurul ve Meclis`in yetkilerinin düzenlenmesinde 'uzmanlaşma' yerine birçok konuda birlikte hareket edilmesi veya yetki kullanılabilmesi tarzındaki düzenleme Genel Kurul`daki oy ağırlığının belirlenmesinde etkili olacaktır. Büyük devletlerle küçük devletler arasındaki sorunların MC çerçevesinde çözümlenmesi ya da sorunun gündeme alınması noktasında yapılan oylamalarda, sömürge ve dominyonların ana devletle birlikte hareket etmesi, küçük devletlerin zararına olmuştur. Savaş sonrası İngiltere dünya siyasi sisteminde/Kıta Avrupası`nda, manda sistemi de içinde olmak üzere savaş öncesi 'ittifaklar oluşturma' ve 'güç dengesi'ni koruma politikasını; 'ittifaklara girmeme' ve 'yatıştırma' politikasıyla koruma olarak revize etmiş, varolan statükonun korunması için büyük çaba harcamaktaydı. Fransa açısından sömürge politikası önemli olmakla birlikte, asıl yoğunlaştığı nokta, tüm ısrarlarına rağmen parçalanmamış bir Almanya`nın gelecekte doğuracağı tehlike, bir intikam savaşına girişme olasılığı ve bu tehlikenin önlenmesi/çevrenmesidir. Bu bağlamda MC, Fransa`ya Almanya`nın denetlenebilmesi için iyi bir araç olarak gözükmiştir. Bu çerçevede Almanya, 1926 yılında MC üyesi ve aynı zamanda MC Meclisi üyesi olarak büyük devletlerle birlikte olmuştur¹⁹.

1875-1896 yılları arasında Kapitalist sistemin karşılaştığı krizler 'ekonomik milliyetçi' politikalarla aşılmaya çalışılmış, pazar ve hammadde kaynaklarına girme noktasında yaşanan büyük rekabet, Kıta Avrupası`nda o güne kadar görülmemeyen bir yıkıma yol açmıştı. Versay Andlaşması, ne Fransa`nın güvenlik endişelerini ortadan kaldırmış, ne

¹⁸ Coulombis&Wolfe, s. 277-280; Benneth, s. 21-26.

¹⁹ Manda ve vesayet sistemi ile ilgili bkz. Bennett, s. 326-327.

de Almanya'yı Avrupa güç dengesi sisteminin onurlu bir üyesi olarak sisteme dahil etmişti. Gerek Demokratik Weimar Cumhuriyeti politikaları gerekse Fransa'nın Almanya'ya karşı İngiliz etki ve baskısıyla revize ettiği politikalar, sorunun özü/temeli noktasında bir çözüm üretememiştir. 1929 'ekonomik bunalımı'nın 1920'lerin İtalyası'nda yaşanan toplumsal tatminsizlik, başarısızlık ve ekonomik sorunların Faşist Parti ve lideri Benito Mussolini'yi iktidara taşıyan bir ortamı yaratması gibi bir 'ortamı' Almanya için de yaratmıştır. Weimar Cumhuriyeti liderlerinin ekonomik sorunlarla başa çıkamamaları, bunalımın yol açtığı ekonomik krizlerin devletleri yeni bir ekonomik milliyetçi politika dalgasına sürüklediği bir ortamda, pazar ve hammadde sorunu, en az Versay Düzeni kadar Almanya'yı baskı altında tutuyordu. Ekonomik, siyasi ve askeri açılardan baskı altına alınmış, toplumsal tepki ve talepler 1920'lerde küçük bir parti olarak siyasete giren Nasyonal Sosyalist Parti lideri Adolf Hitler'i 1933 yılında iktidara taşımıştır. Şansölye Adolf Hitler liderliğindeki Almanya, kendi üzerinde bir denetim aracı gibi gördüğü ve statükocu güçlerin dünya siyasi sistemindeki bir değişimi önlemelerinin örgütsel anlamdaki en güçlü yansıması olarak düşündükleri MC'den ayrılmıştır. Almanya ile birlikte aynı yıl içinde İtalya ve Japonya da MC'den ayrılmışlardır. Bu üç devletin, 1934 yılından sonra girişecekleri uluslararası hukuk ihlalleri, Versay Düzeni'ni ortadan kaldıran girişimler, dış politikada askeri kuvvet kullanımına başvurma ve işgallere karşı, MC yapılanması çerçevesinde bir çözüm üretmek imkanı büyük oranda olmamış ya da gerçekleştirilememiştir²⁰. MC örgütünün, uluslararası barış ve güvenliği bozan ya da bozması olası sorunlar karşısında etkisiz kalmasında birtakım ortak noktalar tespit etmek mümkündür. Bunlar şunlardır: Birincisi, MC tipi örgütlerde, büyük bir devletin küçük (ekonomik ve askeri olarak zayıf) bir devlete karşı giriştiği saldırılarda, gerek Meclis'te ağırlık gerekse Genel Kurul'da etkiye sahip 'motor' rolündeki devletler, ya harekete geçmekte isteksiz davranmakta ya da MC Andlaşması'nın öngördüğü önlemleri almakta ağır davranmaktadırlar. İkincisi, Japonya'nın Çin'in Mançurya bölgesine yönelik giriştiği askeri ve siyasi nitelikteki işgal eylemleri, sömürge dönemi politikaları çerçevesinde algılanmakta, bu kapsamda bir büyük güce karşı askeri güç kullanmanın, sömürgeci ülkeler açısından olumlu bir gelişme olmayacağı düşünülmektedir²¹. Üçüncüsü, MC Andlaşması'nda öngörülen zorlama tedbirlerinin işlevsellik kazanmasında karşılaşılan zorluklar ve alınan zorlama tedbirlerinin uluslararası politikanın dönemsel işleyişi çerçevesinde etkisiz kalmasıdır²². Dördüncüsü, gerek uluslararası politikada gerekse MC

---

²⁰ Knutsen, s. 196-205.

²¹ Bennett, s. 32.

²² Bennett, s. 32-33.

sisteminin önemli ülkelerinden özellikle İngiltere'nin izlediği dış politika yaklaşımı, örgütün varolan hükümlerinin dahi işlevsellik kazanmasını önlemiştir. Beşincisi, İngiltere'nin dış politika yaklaşımlarının örgütü etkisiz kılmasının ötesinde, daha MC örgütünün yapılandırılması sürecinde, örgütün sadece 'idari' bir rolle sınırlandırılmasını savunmuş, ilk MC Genel Sekreteri de bu çizginin savunucusu İngiliz temsilcisi Sir Eric Drummond olmuştur²³. Altıncısı, uluslararası barış ve güvenliği bozan uyuşmazlıkları ele almak için kurulan komisyonlar, çoğu zaman büyük devletlerin etkisi altında kalmışlardır. Bu tür gelişmeler hem örgüte itibar kaybettirmiş hem de MC gibi siyasi nitelikte bir uluslararası örgütün başarısızlığında önemli etki yapmıştır²⁴.

Buraya kadar, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, uluslararası işbirliğini ve dayanışmayı geliştirmek amacıyla, uluslararası nitelikte siyasi bir örgütlenme çabasının panoramasını ve yaşadığı sorunları siyasi tarih perspektifinden de yararlanarak ortaya koymaya çalıştık. Bu nokta önemlidir. Çünkü, bir sonraki veya (aslında) devam eden süreçte benzer nitelikte bir örgüt yapılandırılmasında insanlığın bu döneme kadar yaşadığı tecrübe ve bunun en önemli/ilk örneği diyebileceğimiz MC tecrübesi/uygulaması son derece büyük önem taşımaktadır/taşıyacaktır. Bir sonraki örgütün daha sağlıklı yapılandırılabilmesi için bu nokta çok önemlidir.

ULUSLARARASI NİTELİKTE YENİ BİR ÖRGÜT OLARAK BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN KURULMASI/YAPILANDIRILMASI

Savaş sonrası barış ve düzeni kurmak, uluslararası barış ve güvenliği korumak, sistemdeki bozucu girdileri etki ve denetim altında tutmak ve gerekirse cezalandırmak, uluslar arasında işbirliği ve dayanışmayı geliştirmek amacıyla bir uluslararası örgüt oluşturulması çabasında görülen ortak noktalardan birisi de şuydu: barış ve düzeni kurma yönündeki girişimler çoğu savaş devam ederken başlamakta ve savaşın bitiminde son şeklini almaktadır²⁵.

İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1941-1945) Birleşmiş Milletler Örgütü Konseptinin Oluşumu

1934 yılı sonrası MC'nin uluslararası barış ve güvenliği bozan/bozması olası sorunların ele alınması ve çözülmesinin platformu olmaktan çıkmıştı. MC/Meclis üyeliğini devam ettiren İngiltere ve Fransa gibi güçler, dış politikada yaşadıkları sorunları/krizleri MC dışında çözme

²³ Bennett, s. 30.

²⁴ Bkz. Mehmet Gönübol (1975), *Milletlerarası Siyasi Örgütlenme*, SBF Yayını, Ankara, 1975.

²⁵ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 607-609.

çabası/yönelimi içinde olmuşlardır. 1939 yılında Finlandiya'yı işgal eden Sovyetler Birliği'nin oybirliği ile üyeliğinin sona erdirilmesi dışında MC, diğer büyük güçler arasındaki ya da büyük güçler ile küçük güçler arasındaki sorunların çözümünde etkili olamamıştır. Almanya'nın 01 Eylül 1939 tarihinde Polonya'ya saldırması ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. 1939-1942 dönemi, Almanya'nın savaş içinde Kıta Avrupası'nda nispi üstünlük dönemidir. Bu dönem, henüz savaş dışı ABD ile savaşı alan olarak genişletme çabası içinde olan İngiltere'nin savaş dönemi ve sonrası işbirliğinin şartlarının görüşüldüğü bir süreçtir. Bu işbirliği çabasının en önemli yansıması olarak, 09-10 Ağustos 1941 tarihinde İngiliz Başbakanı Winston Churchill ile ABD Başkanı Franklin Roosevelt Atlantik'teki New Foundland'in Placentia koyuna demir atan iki zırhlıda buluşmuşlar ve savaştan sonra yeryüzünü nasıl düzenleyeceklerine dair 8 maddelik 'Atlantik Demecini' yayınlamışlardır. Söz konusu düzenlemeler daha sonra BM Andlaşması'nın içine de alınacaktır²⁶. 22 Haziran 1941 tarihinde Sovyetler Birliği'ne yönelik Alman saldırısı başladı. Savaş mekan anlamında önemli bir genişlemeye uğramış ve İngiltere'yi rahatlatmıştı. 07 Aralık 1941 tarihinde Japonya'nın Pasifik'teki ABD donanma ve hava filosuna yönelik başlattığı saldırı, 11 Aralık 1941 tarihinde Almanya'nın ABD'ye savaş açması ile İkinci Dünya Savaşı'nın Pasifiğin iki yanıyla birlikte, Atlantik'in öte yakasını içine alacak şekilde genişlemiş oluyordu. Bu gelişmeler üzerine Başbakan Churchill, Başkan Roosevelt ile görüşmek üzere Ocak 1942'de ABD'ye gitmiş ve burada Birleşmiş Milletler İttifakı kurulmuştur. Birleşmiş Milletler İttifakı'nın daha sonra kurulacak olan BM ile herhangi bir ortak yönü yoktur. Daha doğrusu İttifak bir örgütsel yapı değildir. Sadece katılımcı devletlerin Mihver'e karşı sonuna kadar savaşmak ve gizli ya da açık Mihver üyeleriyle anlaşma yapmamak kararlılığının ifadesidir. Ancak daha sonra Mihver'e karşı geniş kapsamlı bir çevreleme oluşturabilmek amacıyla BM'nin kurucu üyesi olabilmek için BM İttifakına katılmak ve Mihver ülkelerine savaş açmak bir ön kabul haline gelmiştir²⁷. BM İttifakı kavramı, Müttefik liderleri arasında savaş boyunca devam eden mektuplarda, bir kararlılık ve dayanışma duygusu olarak sık sık vurgulanmaktadır²⁸.

Savaş süresince Müttefik güçler birbirlerinden kuşku duymuşlardır. Özellikle, derhal ikinci cephenin açılmasını ve kendilerine çok yoğun bir yardım programı başlatılmasını isteyen Sovyetler Birliği ile

²⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih II 1918-1990*, İmge Yayınevi, Ankara, 1991, s. 124-125.

²⁷ Sander, 1991, s. 129.

²⁸ Bkz. Ministry of Foreign Affairs of The USSR, *Correspondence Between The Chairman of The Council of Ministers of USSR And The President of The USA And The Prime Ministers of Great Britain During The Great Patriotic War of 1941-1945*, Volume Two, Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1957, s. 79, 131

ABD ve İngiltere arasında önemli şüpheler vardır. Bu endişelerin giderilmesinde Moskova Konferansı ve Tahran Konferansı hayati önemdedir. Dışişleri Bakanları düzeyinde 19-30 Ekim 1943 tarihleri arasında toplantılar yapılan Moskova Konferansı ve 28 Kasım 01- Aralık 1943 tarihleri arasında Tahran`da yapılan liderler zirvesinde savaşın nasıl sürdürüleceği ve savaş sonrasına dair önemli kararlar alınmıştır. Bu iki konferansın çalışmamız açısından önemi, savaş sonrası barış düzeninin korunması amacıyla bir uluslararası örgüt kurulması ve büyük devletlerin (özellikle ABD ve Sovyetler Birliği'nin) bu örgütün dışında kalmaması noktası karara bağlanmıştır²⁹.

Savaş dönemi içinde uluslararası bir örgüt kurulması yönünde Moskova ve Tahran Konferansları`nda ortaya konan kararlılık, ard arda gelen Müttefik zaferleri sonrasında Ağustos 1944 tarihinde Washington, DC yakınlarındaki Dumbarton Oaks`da toplanmışlar ve yeni örgütün anayasası üzerinde konuşmuşlar/tartışmışlardır. Burada düzenlenen toplantılarda yeni örgütün 'organlar'ı ve bunların yetkilerinin neler olacağı konuları tartışılmış, Güvenlik Konseyi üyelerinin hangilerinin veto yetkisine sahip olacağı ve veto yetkisi noktasında bir uzlaşmaya varılamamıştır³⁰.

Savaş sonrası dünya düzenini kurmak amacıyla 04-11 Şubat 1945 tarihleri arası düzenlenen Yalta Konferansı`nda, Dumbortan Oaks Konferansı`ndan arta kalan yeni örgüte dair konular da ele alınmıştır. Yalta Konferansı, savaş sonrası düzen ve barışın tesisi için bir uluslararası örgüt kurulmasına dair (Moskova ve Tahran Konferansları`ndaki) soyut kararlılığın ötesinde, örgüt yapılanmasına dair somut ilkelerin öne sürüldüğü ve tartışmaların yürütüldüğü bir zemin olmuştur. Büyük devletlerin örgüt yapılanmasında sahip olacakları haklar çerçevesinde görülen 'veto' ve üyelik sorunları tartışılmıştır³¹. Yapılan tartışmalardan sonra, 01 Mart 1945'e kadar ortak düşmana savaş açan devletlerin yeni örgüte üye olabilecekleri kabul edilmiştir. Veto konusunda, ABD ve İngiltere'nin yoğun istek ve baskısı ile beş büyük devletin 'veto' hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir. Sovyetler başlangıçta veto konusuna pek sıcak bakmamışlardır³².

BM Andlaşması`na son şekli San Fransisco Konferansı`nda verilmiştir. San Francisco Konferansı dört davetçi devlet adına ABD

---

²⁹ Armaoğlu, 1989, s. 391-394.

³⁰ Sander, 1991, s. 149; Dumbortan Oaks`da yapılan tartışmalar için bkz. Townsend Hoopes & Douglas Brinkley, **FDR and the Creation of the UN**, Yale University Press, London, 1997, s. 133-158; Brian Urquart, 'The Evolution of the Secretary-General', **Dumbarton Oaks Conversations and the United Nations 1944-1994**, (Edited by Ernest R. May, Angelik E. Laiou), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Harvard University Press, Washington, D.C., 1998, s. 27-30.

³¹ Veto konusundaki müzakereler için bkz. Hilderbrand, s. 123-157.

³² Armaoğlu, 1989, s. 399-401.

tarafından yapılan davet üzerine, 46 devletin temsilcisinin katılımıyla 25 Nisan 1945`de San Fransisco şehrinde toplanmıştır. Konferansta gerçekleşen müzakere ve tartışmalar Dumbortan Oaks`ta ortaya konan teklif ve tasarılar üzerinde yapılmıştır. BM Andlaşması San Fransisco Konferansı`nın 26 Haziran 1945`de yaptığı genel oturumda oybirliği ile kabul edilmiştir. Andlaşma, gerekli sayıda tasdiknamenin teatisi üzerine 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir³³.

Bu başlık altında şu değerlendirmeyi yapmak olasıdır: geçmişte savaş sonrası barış ve düzeni kurmak için toplanan konferansların oluşturduğu yapı veya mekanizmalar *ad hoc* niteliktedir. Böyle bir sistemde, konferans sonrasında barış ve düzenin korunması, sistemin denetim altında tutulması, bir uluslararası örgüt bünyesinde değil daha çok devletlerin kendi aralarındaki diplomatik ilişki düzeyince belirlenmekteydi. MC, kendi alanında sürekli nitelikte ve aynı zamanda sürekli organlara da sahip olan ilk örgütlenme modeliydi³⁴. Birinci Dünya savaşı sonrası *yalnızcılık* politikasına yeniden dönen ABD MC sistemi dışında kalmıştı. BM`nin yapılandırılması sürecinde adının ne olacağı tartışma konusu olmuş, bazı ülkeler MC adının devamını savunmuşlardır. Ancak ABD, örgütsel gelişim süreci açısından MC`nin çok önemli bir model/aşama olduğunu kabul edecek, fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası 'yeni düzen'in geçmişin başarısızlıklarından kurtulmuş yeni bir örgüt ile desteklenmesini savunacaktır. Özellikle BM örgütünün organlarının statü ve yetkilerinin belirlenmesinde MC tecrübesi önemli katkı yapmıştır. Bunun ötesinde kurumsal bilgi birikiminden çok yararlanıldığını söylemek de mümkün değildir³⁵.

Soğuk Savaş (1950-1990) Dönemi Birleşmiş Milletler

İkinci Dünya Savaşı`nın 1942-1945 dönemi ideolojisi birbirine zıt iki ülke ABD ve Sovyetler Birliği`nin 'ortak düşman'a karşı 1942 yılında ortaya konan Birleşmiş Milletler İttifakı çerçevesinde (bahsettiğimiz mektuplardaki çok samimi ifadelerde bu İttifaka yapılan vurgunun öneminden iki ülke arasındaki dostluk düzeyini ya da işbirliğine duyulan istek ve zorunluluğu anlamak mümkündür) çok yakın bir işbirliği ve dayanışma mevcuttur. Ancak 1943 yılından itibaren 'ikinci cephe' konusunda yapılan müzakereler taraflar arasında şüphe tohumlarını ekmiştir. Taraflar, 1943 ve 1944 yıllarında yapılan Moskova ve Tahran Konferansları`nda bu endişeleri önemli oranda gidermeye çalışmışlardır. Fakat, savaşın sonu yaklaştıkça iki ülke arasındaki uzlaşmazlık noktaları artmaya başlamıştır. Bu uzlaşmazlıkların önemli bir kısmı savaş sonrası

³³ Gönlübol, s. 176-179.

³⁴ Alger, s. 4.

³⁵ Gönlübol, s. 182; Bennett, s. 20-38.

barış ve düzenin hangi şartlarda kurulacağı noktasındadır. Bu noktada iki husus ön plana çıkmaktadır. Birincisi, BM'nin nasıl yapılandırılacağı ve örgütün misyonu konusundaki uzlaşmazlıklar. İkincisi de, dünya siyasi sisteminin denetlenmesinde BM'nin nasıl bir işlev üstleneceği hususundadır³⁶.

BM örgütünün yapılandırılmasında 'gerçek' anlamda etkili olan ülkeyi anlamak için söz konusu dönemi iyi çözümlenmek gerekmektedir. Kanaatimizce savaş sonrası ülkeleri kabaca dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlar, galip devletler, mağlup devletler, işgal altına düşmüş devletler ve tarafsız devletler. Bunun dışında galip ve mağlup devletleri de kendi içlerinde ikiye ayırmak mümkündür. Galip devletler teorik olarak şu ülkelerdir: ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa, Çin vb gibi galip devletlerden ABD'yi bir yana bırakarak diğer ülkeleri ele alalım. Sovyetler Birliği, savaş boyunca çok büyük maddi ve manevi zarara uğramış, savaş önemli oranda ABD ve çok kısmi İngiliz desteği ile sürdürmüştür. Savaş sonrası Almanya'nın bıraktığı güç boşluğunu 'Yalta paylaşımına' uygun olarak doldurmuştur. Ekonomik, askeri, siyasi, toplumsal anlamda büyük sorunlarla boğuşmaktadır. İngiltere, Almanya karşısında savaş büyük oranda zaman kazanarak ve alan genişleterek kazanmıştır. Ancak savaş boyunca yoğun Alman bombardımanları ve füze atışları bu ülkeyi ekonomik anlamda yıkıma uğratmıştır. Aynı zamanda çok uzun süren savaşın ekonomik yükü taşınamayacak boyutlara ulaşmıştır. Fransa, savaşın daha başlangıcında mağlup olmuş, uzun süren bir işgal dönemi yaşamış, kaynakları büyük oranda Almanya tarafından talan edilmiştir. Çin'de ise Japonya'nın mağlup olmasıyla işgal dönemi sona ermiş, ancak komünistlerle milliyetçiler arasında bir iç savaş yaşanmaktadır. ABD, savaş döneminde bu ülkelere malzeme ve parasal yardımda bulunmuş, savaş sonrasında Batı Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını üstlenmiştir. 1945-1949 dönemi ABD'nin sahip olduğu 'atom bombası tekeli' ve sahip olduğu olağanüstü ekonomik güç bu ülkeye dünya siyasi sisteminde, diğer aktör-devletlerin durumu da göz önüne alındığında, çok büyük etkileme kapasitesi sunmaktadır.

Sunduğumuz İkinci Dünya Savaşı sonrası panoraması çerçevesinde, görev ve yetkileri açısından değil, sadece BM sisteminin 'motoru' olarak değerlendirebileceğimiz Güvenlik Konseyi'nde temsil noktasında 'veto' hakkının hangi ülkelere tanındığına bakalım ve bu temsilin uluslararası sistemdeki mevcut güç yapısını yansıtmayıp-yansıtmadığını değerlendirelim. Gerek savaşın başlangıcında mağlup Fransa'nın gerekse savaşta büyük yıkıma uğramış İngiltere'nin, iç savaş yaşayan Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip daimi üye

³⁶ Knutsen, s. 213-239.

ülke olmalarını sağlayabilecek bir güç ve etkileme kapasitesine sahip olmaları söz konusu değildir. Veto hakkı, ABD'nin birtakım dengeleri korumak amacıyla onlara sağladığı bir yetkidir. Çünkü MC sistemi, birincil aktör-devletlerin yanında, ikincil aktör-devletlerin de yer almasının sistemin meşruiyeti açısından yaşamsal olduğunu ortaya koymuştur. BM sisteminin meşruiyeti ve işletilebilmesi açısından ise Sovyetler Birliği'nin yaşadığı tüm sorunlara karşın, 'karşıt güç' konumunun korunması ve güçlendirilmesi gerekmiştir. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki, 1944-1946 yılları arası, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki bütün sorunlara karşın, henüz düşman devletler değillerdir. Özellikle ABD Başkanı Roosevelt'in dünyada barış ve güvenliği sağlamak için tasarladığı 'dört polis'in içinde, Sovyetler Birliği de vardır³⁷. Kısaca, ABD savaş sonrası geliştirdiği 'makro' ve 'mikro' kurumlarla dünya siyasi sistemi ve alt-sistemleri denetlemek istemiş, bu çerçevede BM örgütü de önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır.

Bu değerlendirmeden sonra kısaca, örgütün yapılandırılması ve bu noktada MC'den farkı, örgütün organları, görev ve yetkilerinin ortaya konulmasının, çalışmanın yoğunlaştığı noktaların anlaşılması açısından önemli olduğunu düşünüyoruz.

Tarihsel süreç izlendiğinde BM'ye 'MC'nin çocuğudur' demek mümkündür ve doğal olarak gelişim noktasından bakıldığında BM daha ileri/gelişmiş bir örgütlenme modeli sunmaktadır³⁸. MC'de iki temel, bir yardımcı organ vardır. Asli organlardan Genel Kurul ve Meclis inhisari ve birlikte kullandıkları yetkilere sahiptirler, MC Andlaşması'nda uluslararası barış ve güvenlik konularında yetki ayırımı tam olarak yapılmamıştır. Ancak her iki organ da üyelik yapısı gereği merkez ülkelerin etkisi altında kalmış ve bu ülkelerin dar politik çıkarlarının bir aracına dönüşmüştür. Merkez ülkeler arasındaki Meclis'teki bütün üyelerin veto hakkı olması sık sık sistemi tıkamış, örgüt dışı çözüm arayışına yönelmesine sebep olmuştur. Ülkelerin birbirleriyle geliştirdikleri ittifak ilişkileri, örgütce alınan ekonomik ve siyasi yaptırım kararlarının uygulanmasını zorlaştırmış ya da imkansız kılmıştır. MC örgütünün katkısıyla da düzenlenen silahsızlanma konferansları bu alanda bir çözüm üretmemiştir. Çünkü örgütün yaptırım mekanizmaları çok gelişmemiştir. Uyuşmazlıkların çözümünde 'Adalet Divanı'nın yetkileri çok dar bir alanla sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama, uyuşmazlıkların çözümünde MC Andlaşması'nda önerilen üç yoldan birisi olan kazai çözüm yolunu

³⁷ Anjali V Patil, The UN Veto in World Affairs 1946-1990-A Complete Record and Case Histories of the Security Council's Veto, UNIFO Publishers Inc., Sarasota, Florida, 1992, s. 11-17; Hilderbrand, s. 34.

³⁸ Alger, s. 4.

etkisiz kılmıştır. Yardımcı organ olan Genel Sekreterlik ise, ilk temsilcisi olan Eric Drummond'un çizgisinde idari bir memur gibi çalışmıştır³⁹.

BM örgütü, BM Andlaşmasının 7. maddesinde ortaya konduğu üzere altı asli organdan oluşmaktadır. Bunlar şunlardır: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Meclisi, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterlik'tir⁴⁰.

BM yapılanmasının MC'den en önemli farklarından birisi, uluslararası barış ve güvenliği bozan veya bozması olası sorunların ele alınmasına dair yetkilerde özellikle Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi arasında bir 'işbirliğini' değil 'uzmanlaşmayı' yansıtmadır. MC Andlaşması 3'üncü madde 3'üncü fıkra ile Genel Kurul'a, 4'üncü madde 4'üncü fıkra ile Meclis'e '*faaliyet sahasına giren ve dünya barışını ilgilendiren her soruna bakmaya yetkilidir*' hükmü ile yetki vermiştir⁴¹. BM Andlaşması 10'uncu madde ile Genel Kurul'a, 24'üncü madde ile Güvenlik Konseyi'ne uluslararası barış ve güvenliği bozan veya bozması olası sorunlara bakma yetkisi tanımıştır. Ancak MC'den farklı olarak bu yetkinin kullanılmasında Genel Kurul iki noktada sınırlanmıştır. Bu sınırlama, 11'inci madde 2'nci fıkra ile 12'nci madde 1'inci fıkrada ortaya konmuştur. 12'inci madde 1'inci fıkraya göre, "*Güvenlik Konseyi, bir uyuşmazlık veya herhangi bir durum karşısında, işbu Andlaşmanın kendisine yüklediği görevleri yaptığı müddetçe, Genel Kurul bu uyuşmazlık ve durum hakkında herhangi bir tavsiyede bulunmamalıdır, meğer ki, Güvenlik Konseyi bunu ondan isteye*" şeklinde yapılan düzenleme uyuşmazlıkların çözümünde Güvenlik Konseyi'ni birinci derece sorumlu kılmaktadır. 12'nci madde 2'nci fıkra, Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin onayı ile uyuşmazlıklar konusunda her toplantıda Genel Kurulu bilgilendirebilir⁴². Burada asıl önemli nokta, "... *Güvenlik Konseyi sözü geçen işleri elden bıraktığı anda da, Genel Sekreter yine aynı şekilde Genel Kurul'a, ya da Genel Kurul toplantı halinde değilse Birleşmiş Milletler üyelerine durumu bildirir*" ifadesi bu tür örgütsel metinlerin 'muğlak' yazıldığına dair eleştirilere güzel bir örnektir. Çünkü, BM Andlaşma metninde, Güvenlik Konseyi'nin bir uyuşmazlığa bakmayı bıraktığının nasıl tespit edileceği, Genel Sekreter'in nasıl ve neye göre hareket edeceği belirtilmemiştir. Ancak bu noktada daha sonra meydana gelen müzakerelerde, çeşitli ülke (örneğin Sovyetler Birliği) temsilcileri,

³⁹ Bennett, s. 20-38; Gönlübol, s. 87-98.

⁴⁰ Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi Yayını (1997), **Birleşmiş Milletler (BM) Andlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü**, Ankara, 1997, s. 9.

⁴¹ Gönlübol, s. 396.

⁴² BM Andlaşması, s. 10, 17, 11, 12.

bir uyuşmazlıkla ilgili olarak bir tavsiye kararı almaksızın Genel Kurul'un konuyu gündemine alabileceğini ve tartışabileceğini ifade etmişlerdir⁴³.

BM'de MC'den farklı olarak uluslararası barış ve güvenlik konularında Güvenlik Konseyi'nin birincil olarak 'sorumlu' kılınması ve bu sorumluluğunu yerine getirecek şekilde yapılandırılması, oybirliği usulünden, nitelikli oy çokluğuna geçilmesinin (esasa dair kararlarda beş daimi üyenin oyları da olmak üzere on beş üyenin dokuzunun müspet oyu, prosedüral kararlarda herhangi dokuz üyenin müspet oyu yeterlidir. Çekimser oylar veto sayılmamaktadır) önemli sebeplerinden birisinin de, yeni örgütün sahip olduğu 'üyelik' profili olduğunu düşünüyoruz. Hatırlanacağı üzere MC'ne sömürge ve dominyonlarda (MC Andlaşması 1/1,2 maddeler) üye olabilmekteydi⁴⁴. Bu tür bir düzenleme, ana devlete MC Genel Kurulu'nda önemli bir ağırlık kazandırıyordu. 1934 sonrası birtakım (Almanya, İtalya, Japonya gibi) büyük devletlerin MC'den ayrılmasıyla örgütün evrensellik iddiasını savunmak ve mevcut güç dengesini temsil ettiğini iddia etmek imkansız olmuştu. BM üyeliğini düzenleyen II'nci Bölüm 3'üncü ve 4'üncü maddelerinde sömürge ve dominyonların üyeliğine dair bir düzenleme yoktur⁴⁵. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerinden ABD ve Sovyetler Birliği 'sömürgelerin bağımsızlaşması' sürecini desteklemektedirler. 1945-1963 yılları arası bu sömürgelerin bağımsızlaşması hareketi çok sayıda yeni devletin bağımsızlaşma ve BM üyesi olmasının yolunu açmıştır. Bu nedenle BM Genel Kurulu'nun 1963 yılında yapılan toplantılarında alınan kararlar sonucunda Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey üye sayısı arttırılmıştır. Yine bu çerçevede, Bağlantısızlık hareketi BM Genel Kurulu'ndaki ağırlığını gittikçe arttırmaya başlamıştır⁴⁶. Bu tür bir üyelik profiline sahip Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin yetki ve görevlerinin düzenlenme tarzı ele alındığında bir diğer ilkenin göz önünde tutulması gerekmektedir. Birincisi, BM Andlaşması'nın 2'nci madde 1'inci fıkrasında, "*Örgüt, tüm üyelerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur*" şeklindeki ifadesidir. İkincisi, BM Andlaşması'nın 18'inci madde 1'inci fıkrasında, "*Genel Kurul'un her üyesinin bir oyu vardır*" şeklinde ortaya konan ilkedir⁴⁷. Bu iki ilke birlikte ele alınarak, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin üstlendikleri sorumluluk veya sahip oldukları yetkiler bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. Bağımsızlığını kazanan devletlerden 1963'e kadar ve sonrasında BM üyesi olan devletlerin önemli bir kısmı,

⁴³ BLUM, Yehuda Z. Blum, *Eroding The United Nations Charter*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 1993, s. 121; Oscar Schachter and Christopher C. Joyner, **United Nations Legal Order**, Volume I, Cambridge University Press, New York, 1995, s. 271-277.

⁴⁴ Gönlübol, s. 395-396.

⁴⁵ BM Andlaşması, s. 8.

⁴⁶ Sönmezoglu, s. 175.

⁴⁷ BM Andlaşması, s. 6, 14.

San Fransisco Konferansı'nda ortaya konan büyük, orta, küçük devletler kategorisine göre küçük devletlerden oluşmaktadır. BM Genel Kurulu'nda bu tür bir üyelik profili oluşacağını önceden tahmin etmek zor değildir. Çünkü büyük devletlerin sömürgelerin bağımsızlaşmasını desteklediğini daha önce ifade etmiştik. Bağımsızlaşan ülkelerin BM Genel Kurulu'nda hangi blok içinde yer alacağı endişesi, uzun süre bu ülkelerin üyeliğinin özellikle Sovyetler Birliği tarafından veto edilmesiyle ortaya konmuştur. Genel Kurul'un onuncu toplantısında aldığı tavsiye kararı ve sağlanan uzlaşmalar ile 1955-1966 yılları arasında kabul edilen üyeler ile BM üye sayısı 122'ye ulaşmıştır⁴⁸. Yeni üyelerin birçoğu BM aidatlarını ödeme noktasında büyük zorluklar yaşamışlardır.

Bu noktada, dünyanın herhangi bir yerinde uluslararası barış ve güvenliği bozan/bozması olası bir gelişmenin önlenmesi sorununda görev/yetki/sorumluluk açısından Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin pozisyonuna bakalım. BM Andlaşması 10'uncu maddeye göre 11/2, 12/1 kısıtlamaları dışında Genel Kurul tavsiye kararı alabilmektedir. Karar, 18'inci madde 2'nci fıkrada "... önemli sorunlar konusundaki kararları hazır bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğu ile alınır. Önemli sayılan sorunlar şunlardır: uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin tavsiyeler..." şeklindeki düzenlemeyle, 18/1 maddesindeki "... her üyesinin bir oyu vardır" ilkesi Genel Kurul'da büyük devletlerin içinde olmadığı bir kararın çok az sayıda bir üye ile de alınmasına imkan tanımaktadır. Biz tarihsel süreçte, farklı kalıplarda oluşan uyuşmazlıkları çözme, barış ve düzeni kurma model ve çabalarının işlevsellik kazanabilmesinin temel itici gücünün, sistemin 'motoru' rolündeki bir büyük devletler grubunun varlığına bağlı olduğunu ifade etmiştik. BM Andlaşması VI. ve VII. Bölümler kapsamında, uyuşmazlıkların 'pasifist' araçlarla ya da 'askeri kuvvet kullanarak' çözülmesi opsiyonlarının her ikisinde de sistemin değişik şekillerde harekete geçmesi mümkündür. Bu noktada BM üyesi olmak ya da olmamak sorun oluşturmamaktadır. Örneğin, BM Andlaşması 35/1 maddesine göre; "BM'nin her üyesi herhangi bir uyuşmazlık ya da 34'üncü maddede öngörülen nitelikte bir duruma Güvenlik Konseyi'nin ya da Genel Kurul'un dikkatini çekebilir". Aynı şekilde 35/2 maddesine göre; "BM üyesi olmayan bir devlet, taraf olduğu herhangi bir uyuşmazlık konusunda, işbu andlaşmada öngörülen barışçı yollarla çözme yükümlülüğünü bu uyuşmazlık için önceden kabul etmek koşuluyla, Güvenlik Konseyi'nin ve Genel Kurul'un dikkatini çekebilir". 99. maddeye göre "Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunar"⁴⁹. Bu düzenlemeler

⁴⁸ Gönlübol, s. 195-197.

⁴⁹ BM Andlaşması, s. 20, 21, 46.

çerçevesinde BM sistemi, birtakım kısıtlamalarla birlikte Genel Kurul'un ve esas olarak da Güvenlik Konseyi'nin uyuşmazlıkların çözümünde ön plana çıktığı bir yapı görünümündedir. Bir önceki noktadan devam edersek, herhangi bir uyuşmazlıkta gerek altıncı bölüm gerekse yedinci bölüm kapsamındaki önlemlerin nasıl işlevsellik kazanacağı sorunu ön plana çıkmaktadır. Örneğin yedinci bölüm 41'inci madde kapsamında, "... ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir" alınması öngörülen bu önlemlerin bir ülkeye karşı uygulanmasının zorluğu, 1936 yılında İtalya'nın Habeşistan işgaline karşı MC Andlaşması'nın 16'ncı maddesindeki ekonomik önlemlerin uygulamasında karşılaşılan zorluklarda görülmüştür⁵⁰. Özellikle sistemdeki bazı büyük devletlerin bu önleme tedbirlerini dikkate almaması ve delmeleri diğer bir önemli sorundur. Bu noktada bir sorun çıkmadığını ancak, çözüm de üretilemediğini düşünerek bir adım sonrasındaki 42'nci madde kapsamında "uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir"⁵¹. Bu girişimler, gösterileri, ablukayı ve BM üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir" şeklinde yapılan söz konusu yaptırım kararlarını alabilir. Bir an MC yapılanmasında olduğu gibi uyuşmazlıkların çözümünde Genel Kurul-Meclis işbirliğinin olduğunu ve bunun BM sisteminde de devam ettiğini hatta Güvenlik Konseyi'nde veto'nun olmadığını ve bu bağlamda askeri kuvvet kullanımı kararının herhangi dokuz üyenin müspet oyu ile alındığını varsayarsak, orta (bu devletler Güvenlik Konseyi'nde de temsil edilmekte) ve küçük büyüklükteki (bu devletler Genel Kurul'da temsil edilmekte) devletlerin alabileceği kararın işlevsellik kazanma şansı ne olacaktır? Bu soruya olumlu yanıt vermek çok zordur, hatta imkansızdır. Yaptırım kararının alınmasından hava, deniz ve kara operasyonlarını gerçekleştirmek aşamasına kadar askeri personel, teçhizat, donanım vb ihtiyaçların yanında çok önemli 'mali' sorunlar ortaya çıkacaktır. Devletler ya da süpranasyonal örgütlerden farklı olarak, devletlerarası nitelikteki örgütlerin ortak savunma ve dış politika geliştirmeleri (bugün itibarıyla ve mevcut teorik yapılarını korudukları sürece) neredeyse imkansızdır. Sistemin 'otomatik' harekete geçen bir mekanizma(yı) olmaması/içermemesi, üye devletlerin 'egemenlik' noktasında çok hassas davranmaları, uyuşmazlıklar karşısında üye devletlerin örgüt bünyesinde pozisyonlarını belirlerken 'geleneksel-dönemsel dış politika yönelimlerini' göz önünde tuttukları bir görünüm ortaya koymaktadır.

⁵⁰ BM Andlaşması, s. 23; Gönlübol, s. 401-402.

⁵¹ BM Andlaşması, s. 23.

Burada yapılması gereken söz konusu çerçevede belirlenen pozisyonların meşru, yasal ve ahlakiliği noktasında sorgulanmasıdır. Bunun ötesinde BM yapılanmasında, üye devletleri belirledikleri pozisyonları noktasında zorlayıcı ya da sorgulayıcı bir mekanizma/yöntem yoktur.

BM Andlaşması I'inci Bölüm 1'inci madde 1'inci ve 2'nci fıkralarında ortaya konan "... barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak", "dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak" şeklindeki amaç ve ilkeleri gerçekleştirmekte mekanizmayı harekete geçirmek için bir ya da daha fazla büyük devlete ihtiyaç olduğunu gösteren örnek, 25 Haziran 1950 tarihinde Sovyet-Çin destekli Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla ortaya çıkmıştır⁵². Bu olay, BM'in ABD dış politikasının bir aracı olarak kullanılmasının önemli örneğidir. ABD, BM (aracı) ve kararlarını, Sovyet komünizmi ve saldırganlığını önleme, çevreleme politikasını genişletme amacıyla kullanmış, dış politikasına BM yoluyla meşruiyet sağlamış, dünya siyasi sistemindeki gelişmeleri denetlemekte BM'nin gücü ve etkisi görülmüş ve diğer aktör-devletlerin BM ideallerine bağlılığı yani ABD ekseninde dış politika üretebilme yetenekleri ortaya çıkmıştır. Kuzey Kore saldırısı sonrası acil durumlarda hemen harekete geçebilecek şekilde yapılandırılan Güvenlik Konseyi'nin aldığı ilk karar, Sovyet temsilcisinin yokluğunda alınmış, kararın meşruiyeti noktasında Sovyetler tarafından eleştirilse de, ilk karara dayanılarak yedinci bölüm 42'nci madde kapsamında askeri kuvvet kullanılarak 'saldırı' fiili önlenmeye ve BM aracılığıyla *statüko ante* inşa edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra sorunun çözümüne yönelik Güvenlik Konseyi'nde Sovyet vetosu sebebiyle yeni bir karar almak imkanı ortadan kalkınca, sorun Güvenlik Konseyi'nin gündeminden çıkarılmış, daha sonra Genel Kurul'da ABD'nin girişimleriyle 'barış için birleşme' kararı alınmıştır. Diğer yönüyle Kore sorunu, BM yapılanmasının, 'otomatik' işlemeyen, 'egemen-eşitlik' ilkesi üzerine dayalı, devletlerin kendi dış politika yaklaşımları çerçevesinde pozisyonlarını belirledikleri yönünü net bir şekilde ortaya koymuştur. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dış politikasında yalnızlaşan Türkiye, ABD ile ilişkilerini geliştirmek, ABD ile yakınlaşarak NATO üyeliğini gerçekleştirmek, BM ideallerine sahip çıkarak benzer bir Sovyet tehdidini karşılamak gibi düşüncelerle BM emrine 4500 kişilik bir Tugayı'nı tahsis etmiştir. Daha sonra gidenlerle birlikte bu sayı yaklaşık altı bine ulaşmıştır⁵³. Kore savaşı daha bitmeden, Türkiye'nin gösterdiği başarılar neticesinde,

⁵² Anthony Clark Arend and Robert J. Beck, *International Law and The Use of Force Beyond The UN Charter paradigm*, Routledge, New York, 1993, s. 52-53.

⁵³ General Tahsin Yazıcı, *Kore Birinci Türk Tugayında Hatıralarım*, İstanbul, 1963.

NATO üyeliği 1952 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin BM emrine asker tahsis ettiği bir dönemde, birçok Batılı devlet sadece tıbbi teçhizat ve askeri malzeme göndermiştir. Bu olayda, her ne kadar meşruiyeti tartışılsa da, veto mekanizmasının aşılabılmesinde *de facto* olarak 'giyabında karar alma' usulü ortaya çıkmıştır. Benzer bir kararı, örneğin, İngiltere ya da Fransa'nın Güvenlik Konseyi'nden çıkartabilmesi, karar çıksa bile işlevsellik kazandırabilmeleri dönemsel olarak son derece zor hatta imkansızdır. Bunun örneği, İngiltere ve Fransa'nın dahil olduğu Süveyş krizinde çok net olarak görülmüştür. Veto hakkına sahip olsalar da 'ikincil güçler'in BM mekanizmasını harekete geçirebilmeleri çok güçtür.

Soğuk Savaş dönemini belirginleştiren, fay hatlarını derinleştiren ve daha da kırılğan hale getiren Kore sorunu sonrasında yaşanan gelişmeler, BM'yi bloklararası güç mücadelesinin bir arenası haline getirmiştir. Bu durum, soğuk savaş döneminde örgütün uyuşmazlıkların çözümünde daha etkili bir rol üstlenmesini engellemiştir. Çoğu zaman vetolar sebebiyle BM Güvenlik Konseyi görev ve yetkilerini gerçekleştirmez bir konumda bırakılmıştır. Bu noktada, Genel Kurul'un yetkilerini genişletme yolundaki çabaları, BM Andlaşması'nın 11/2'nci ile 12/1'inci maddelerine takılmıştır. Ancak tavsiye kararı alınmadan, birçok konunun Genel Kurul gündemine alınması ve görüşülmesi, belki kamu oyuna yönelik etkileri açısından önemli olmuştur. Sorunların tartışıldığı bir platform rolü işlevini yerine getirmiştir. BM mekanizması çerçevesinde üçüncü taraflar açısından başka bir şey ifade etmemektedir.

SONUÇ

BM'in soğuk savaş dönemi işlevi ve yaşadığı sorunlar, büyük oranda iki blok arasındaki ideolojik çatışmanın/rekabetin uluslararası politika alanındaki görüntüsünün örgüte olan yansımalarıyla ilintilidir. Silahsızlanma, atom teknolojisi ve silahlarının denetlenmesi, sömürgelerin bağımsızlaşması, üyelik, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden sorunlar/uyuşmazlıklar, uluslar arası işbirliği ve dayanışmanın gerçekleştirilmesi, BM operasyonları ve bunların finansmanı vb gibi tüm konular, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası politikanın gündemine giren ideoloji eksenli yaklaşımlarla ele alınmış, ülkeler bu sorunlar karşısında BM'deki pozisyonlarını söz konusu ideolojik tercihlerine göre belirlemişlerdir. İdeolojik şüphecilikle birbirine bakan blok liderlerinin BM organlarında ortaya koydukları tutum ve yaklaşımlar örgütün işlevselliğine önemli oranda darbe vurmuştur. Üçüncü dünya hareketi olarak başlayan Bağlantısızlar hareketi, BM Genel Kurulunda önemli bir sayısal ağırlığa ulaşmasına karşın, BM'in

daha işlevsel hale getirilmesi çabasında beklenen performansı gösterememiştir. BM'e 1955 ve sonrasında üye olan ülkelerin önemli bir kısmı bu hareketin içinde yer almasına rağmen, ideolojik farklılıkları, ekonomik olarak yaşadıkları zorluklar, sömürge dönemi yansıması Batı karşıtı tutumların esnek dış politika üretmelerini engellemesi ve bunun BM'e yansıması, sömürge dönemi kalıntısı sorunların doğurduğu bu devletler arası çatışmalar bir çok konuda 'ortak tutum' geliştirilmesini engellemiştir. Bu devletlerin BM organlarında temsil ile ilgili talepleri ve üstlenmeleri gereken sorumluluk noktasında yaşanan sorunlar, organlardaki temsilci sayısının artırılması ile çözülmüş, ancak finansman sorunu çoğu zaman aşılammıştır. Çünkü büyük devletler ile küçük ve orta büyüklükteki devletler arasında BM misyonunun odaklanması gereken nokta konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Büyük devletler örgütü daha çok 'güvenlik' konularında sorumlu görünürken, diğerleri örgüte 'ekonomik kalkınmalarının bir aracı' misyonunu yüklemişler ya da öyle görmek istemişlerdir. Bu ise bir at arabasının iki farklı yönüne bağlanmış atlar tarafından çekilmesinde ortaya çıkan tabloyu resmetmektedir.

Ancak bu görünüm, BM organlarının görev ve yetkilendirilmesindeki yaklaşım ile örtüşmektedir. Şöyle ki, BM organlarından Güvenlik Konseyi, 'güvenlik' konularında, Genel Kurul, 'sorunların dile getirildiği bir platform' olmak üzere tasarlanmıştır. Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden ABD, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünü noktasında zaman zaman Genel Kurul'u da kullanmış, alınan kararların işlevsellik kazanmasını desteklemiş ve finanse etmiştir. ABD, dış politikasıyla örtüşen konularda, kararların (karar veya tavsiye) BM örgütünün hangi organında alındığıyla çok ilgilenmemiştir. Ancak, kendi dış politikasıyla uyuşmayan Güvenlik Konseyi kararlarını veto ederek işlevsellik kazanmasını engellediği gibi, Genel Kurul'un tavsiye kararlarını dikkate almamıştır. MC ve BM'nin düşünsel ve kurumsal altyapısının itici gücü olan ABD'nin BM örgütüne biçtiği rol ve ortaya koyduğu yaklaşım diğer (özellikle büyük) devletler tarafından da benimsenmiştir. Güvenlik Konseyi'nin sürekli ve sürekli olmayan üyelerinin sorunlar/uyuşmazlıklar konusunda ortaya koydukları uyum 'yeni bir uzlaşma' dönemi izlenimi vermektedir⁵⁴. Ancak kanaatimizce, soğuk savaş sonrası bu yaklaşımın daha ileri boyutta adımlarla desteklenmesi, örgütü hızla MC'nin akıbetine uğrama sonucuna getirmiştir. MC, BM tipi makro örgütler bir hegemonik gücün ve az sayıdaki büyük devletin dış politika aracına dönüşmesiyle prestijinin yanında önemli oranda işlevselliğini kaybetmektedir. Üyeler, BM

⁵⁴ James N. Rosenau, *Along The Domestic Foreign Frontier-Exploring Governance In A Turbulent World*, Cambridge University Press, New York, 1997, s. 392.

Andlaşması`nda ortaya konan çözümler üzerinde durulmadan ve öngörülen süreçler gerçekleşmeden, manipülatif yöntemlerle örgütün kendilerine karşı da kullanılabilme riskinden çekinmektedirler. Bu durum, örgütün güvenilirliğini büyük oranda aşındırmıştır.

Soğuk savaş dönemi BM örgütüne biçilen rol ve uygulamaları bloklar arası rekabet sebebiyle üçüncü dünya ülkeleri açısından, özellikle sömürge dönemi sonrasında komşu devletlerle çıkan uyuşmazlıklarda önemli/olumlu roller üstlenmiştir.

BM örgütünün işlevi ve sorunları incelenirken şu temel paradoks aşılamamaktadır. Gerek tarihsel süreçte ortaya çıkan basit örnekleri gerekse MC, BM tipi çok daha gelişmiş örneklerin oluşturulmasının düşünsel altyapısını bir yana bırakırsak şu gerçeklik karşımıza çıkmaktadır. Bu tür örgütler, büyük bir savaş sonrasında galip devletler tarafından oluşturulmakta ve bu devletlerin beklentilerine göre yapılandırılmaktadır. Savaş dönemi korkuları ve tecrübeleri örgütün yapılandırılmasında galip devletlerin çıkarlarını mağlup devletlerin geleceğe yönelik tehditlerini öne çıkarmaktadırlar. BM Andlaşması 107'inci maddesi taşıyan bu endişelere en iyi örnektir. Bu maddedeki düzenlemeyle, İkinci Dünya Savaşı`nda düşman ülkeler olarak nitelenen devletlerden gelebilecek bir tehdidi BM sistemi dışında galip devletler ele alacak ve gerekli önlemleri uygulayabileceklerdir. Bu tip bir düzenlemeyle sanki, galip devletlerden dünya barış ve güvenliğine hiç tehdit ortaya konmayacağı düşünülmüştür. Bu noktada, gerçekten 'evrensel aktör' niteliği taşıyan bir örgütün oluşturulmasının barış dönemi şartları içinde gerçekleştirilmesiyle daha sağlıklı bir örgüt yapılanması kurgulanabilir.

BM tipi örgüt yapılanmasının ikinci önemli sorunu, 'egemen eşitlik' ilkesinin algılanmasının ortaya koyduğu sorunlarla ilgilidir. Egemenlik noktasındaki itiraz ve endişelerin önemli bir kısmı özellikle büyük devletlerden gelmektedir. BM üye profilinden hareketle büyük devletler, küçük ve orta büyüklükteki devletlerden değil, BM örgütü organlarında önemli ağırlık teşkil eden bu devletlerden kendilerine yönelebilecek etkilerden çekinmektedirler. Bu endişelerin teorik temelli yaklaşımların ötesinde uygulamaya dönük tehdit doğurması söz konusu değildir. Çünkü ilgili ülkelerin alabilecekleri kararların işlevsellik kazanması imkansız gibidir. Ancak büyük ülkelerin BM organlarını harekete geçirerek bir takım kararlar almaları ve kararlara işlevsellik kazandırmaları olasıdır. BM Andlaşması 25'inci maddesinde 'BM üyeleri, işbu andlaşma uyarınca Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır' şeklinde yapılan düzenleme 'klasik egemenlik' görüşünü açıkça zedelemektedir. Bu zedelenmenin gerçekleşme olasılığı BM Güvenlik Konseyi'nin daimi

üyelerinin dışındaki üyeler için daha yüksek bir risk olduğu açıktır. Kısaca, alınan ve uygulamaya geçirilen kararların küçük ve orta büyüklükteki devletlerin egemenlik haklarını zedelemesi söz konusudur. Bu durum, BM Andlaşma metninin yazılmasındaki 'muğlaklık ve boşluklar' ile birlikte ele alınıp, VI'nci Bölümdeki pasifist yöntemlerden VII'nci Bölümdeki kuvvet kullanımını içeren yöntemlere geçişin nasıl olacağıın net bir şekilde belirlenmemesi noktasında düşünüldüğünde, bu endişeler daha da artmaktadır. İkinci Körfez krizi ve savaşı bu yöndeki endişeleri daha da arttırmıştır. Egemen eşitlik ilkesi çerçevesindeki endişelerin aşılabilmesi de, barış zamanı şartlarında toplanacak bir konferansta optimum çözümlerin üretilmesi ve dengeleyici mekanizmaların oluşturulması ile mümkündür. Aynı zamanda andlaşma metninde, düzenlemeler ve usuller net bir şekilde sürecin nasıl olacağı belirlenerek ortaya konmalıdır. Bu noktada özellikle orta ve küçük büyüklükteki devletlerin endişeleri giderilmelidir.

BM yapılanmasının/Andlaşması'nın uluslararası politikada 'idealistler'in görüşleri çerçevesinde dünya barış ve güvenliğine hizmet edecek, uluslararası işbirliği ve dayanışmayı sağlayacak şekilde değiştirilmesi Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin oyu olmaksızın imkansızdır. BM yapılanmasının, mekanizmayı harekete geçirecek ve işletecek motor ülke(lerin)'nin çerçevesinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası güç yapısını yansıtır şekilde tasarlanması, dünya siyasi sistemine yönelik tehditlerin sadece Mihver ülkelerinden geleceğinin varsayılmasına dayanan düzenlemelerle pekiştirilmişti. İkinci Dünya savaşı boyunca Müttefik liderlerinin karşılıklı mektuplarında 'büyük düşman' olarak nitelenen Almanya ve 'küçük düşman' olarak nitelenen Japonya ile savaş sonrası/soğuk savaş dönemi ABD'nin kurduğu 'stratejik ortaklık', ekonomik destek bu ülkelerin askeri ve siyasi açılarından olmasa da 1960'lardan sonra çok büyük bir ekonomik dev olmalarına zemin hazırlamıştır. Almanya'nın AB bünyesinde, Japonya'nın Pasifik eksenli oluşumlarla güçlendirdiği pozisyonları, 21'inci yüzyılda küresel rekabette bu ülkelere, uluslararası politikada savaş sonrası sahip olmadıkları geniş bir manevra alanı sunmuştur. Dünya siyasi sisteminde daha etkili pozisyonlar elde etmeye çalışan bu ülkeler yanında BM yapılanmasının değişmesinin önünde savaş sonrası pozisyonunu kaybeden (bugünkü adıyla) Rusya Federasyonu da vardır. Dünya siyasi sisteminde Paul Kennedy'nin ifadesiyle (kitabının başlığı), 'büyük güçlerin yükseliş ve düşüşüne' tanık olunurken, bu sistemin en önemli makro örgütü olan MC/BM tarzı örgütler, uluslararası güç yapısını yansıtmayabilmektedirler. MC tecrübesine baktığımızda, uluslararası güç yapısını/dağılımını yansıtmayan bir örgütün yaşaması, kararlarına işlevsellik kazandırması son derece zordur. O zaman BM Andlaşması'nın tadili gündeme getirilmek zorundadır. BM Andlaşmasına

göre, tadil işlemi iki yoldan olmaktadır. Birinci yol olarak tadil işlemi 108'inci maddede, '... yapılacak değişiklikler, Genel Kurul üyelerinin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edilip, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin tümünü kapsamak üzere BM üyelerinin üçte ikisi tarafından her birinin anayasa kuralları gereğince onaylandığı zaman yürürlüğe girer' şeklinde düzenlenmiştir. İkinci yol olarak da, Genel Kurul'un üçte iki çoğunluğu ve Güvenlik Konseyi'nin herhangi dokuz üyesinin oylarıyla saptanacak yer ve tarihte toplanacak bir konferansla tadil yapılabilecektir. Ancak Andlaşmada yapılacak herhangi bir tadil işlemi, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin tümünü kapsamak üzere BM üyelerinin üçte ikisi tarafından her birinin anayasa kuralları gereğince onaylandığı takdirde geçerlik kazanacaktır. Her iki maddede ortaya konan 'veto' engeli sebebiyle BM Andlaşması'nda köklü bir değişiklik yapmak söz konusu değildir. BM'nin kuruluşu sonrası yaşanan süreç boyunca, Andlaşma'nın tadil edilmeden farklı uygulamalara gidilmesinin bazı yöntemleri ortaya çıkmıştır. Bunlar, geniş yorum, tefsir, bazı maddelerin uygulanmaması vb gibi.

Daha önceki bölümlerde ifade ettiğimiz üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası BM'in yapılandırılmasında ABD, üç hatta hareket etmiştir. Birincisi, savaş sürecinde yapılandırılmasını başlattığı örgütün savaş sonrası meşruiyetinin sağlanmasında ideolojik farklılaşmaya rağmen Sovyetler Birliği'ni içeride tutmak. Moskova Konferansı, Tahran Zirvesi, Dumbortan Oaks Görüşmeleri, Yalta Konferansı'nda izlenen politikalarla bu sağlanmıştır. İkincisi, savaşın galiplerinden İngiltere ve savaşın başlangıcında mağlup olan Fransa'nın durumudur. Her iki ülkede savaştan çok büyük tahribatla çıkmışlardı. Savaş sonrası dünya siyasal sisteminde sorumluluk taşımaktan çok, çeşitli bölgelerdeki sorumluluklarını ABD'ye terk ediyorlardı. ABD, eski dünyanın iki merkez gücünü de sistemde etkili pozisyonda kendi yanına almıştı. Üçüncüsü, 1949 Komünist devrimle birlikte temsil meşruiyeti tartışılan bir ülke olan (o günkü adı Milliyetçi Çin/Formoza) Taiwan idi. ABD, 1971 yılında komünist Çin'in üyeliğine kadar bu ülkeyi kendi yanında tutmuştur. Üç hareket hattı dikkatle ele alındığında sistemin kurgulanmasında etkili gücün ABD olduğu, diğer güçlerin ise çoğu zaman edilgen bir konumda buldukları görülür. Soğuk savaş dönemi boyunca ABD'nin BM sistemi içindeki davranışlarının incelenmesinde bu noktalar belirtilmişti.

KAYNAKÇA

- 1) ABI-SAAB, Georges (1995), 'The Concept of International Organizations: a synthesis', **The Concept of International Organizations**, (edited by Georges Abi-Saab), Published by UN, UNESCO, Paris.
- 2) ALGER, Chadwick F. (1995), **The United Nations In Historical Perspective**, Edited by Alger Chadwick F., Gene M. Lyons and John E. Trent, New York: UN University Press.
- 3) ANDERSON, M. S. (1993), **The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919**, London: Longman Group UK Limited.
- 4) ARCHER, Clive (1992), **International Organizations**, London: Routledge.
- 5) AREND, Anthony Clarck and BECK, Robert J., International Law and The Use of Force Beyond The UN Charter paradigm, Routledge, New York, 1993.
- 6) ARI, Tayyar (2002), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- 7) ARMAOĞLU, Fahir (1989), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, 6. Baskı, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- 8) ARMAOĞLU, Fahir (1999), **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, Ankara: TTK Yayınları Yayınları.
- 9) ARMSTRONG, David, LOYD, Lorna, REDMOND, John (1996), **From Versailles to Maastricht, International Organizations in the Twentieth Century**, St. Martin's Press, New York.
- 10) BENNETT, Leroy A. (1988), **International Organizations Principles And Issues**, Fourth Edition, New Jersey: Prentice-Hall International, Inc.
- 11) Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi Yayını (1997), **Birleşmiş Milletler (BM) Andlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü**, Ankara.
- 12) BLOCH, Marc (1998), **Feodal Toplum**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: OPUS Yayınları.
- 13) BLUM, Yehuda Z. (1993), **Eroding The United Nations Charter**, Martinus Nijhoff Publishers, Boston.
- 14) CALVOCORESSİ, Peter (1996), **World Politics Since 1945**, 7th Edition, London: Longman.

- 15) COLOUMBİS, Theodore A. & WOLFE, James H. (1990), **Introduction To International Relations: Power and Justice**, Fourth Edition, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- 16) DOUGHERTY, James E. & PFALTZGRAFF, Jr, Robert L. (1990), **Contending Theories of Intenational Relations**, Third Edition, New York: Harper & Row, Publishers.
- 17) GÖNLÜBOL, Mehmet (1975), **Milletlerarası Siyasi Örgütlenme**, Ankara: SBF Yayını.
- 18) HARMAN, Chris (1999), **A People`s History of The World**, London: Bookmarks Publications Ltd.
- 19) HİLDERBRAND, Robert C. (1990), **Dumbortan Oaks, The Origins of UN and the Search For Post-War Security**, Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- 20) HOBBSAWM, Eric (1998), **Sanayi ve İmparatorluk**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- 21) HOBBSAWM, Eric (1998a), **Devrim Çağı 1789-1848**, Ankara: Dost Yayınevi.
- 22) HOLBROOKE, Richard (1998), **Bir Savaşı Bitirmek**, Çev: Belkıs Çorakçı Dişbudak, Ankara: İş Bankası Kültür yayınları.
- 23) HOOPEs, Townsend & BRINKLEY, Douglas (1997), **FDR and the Creation of the UN**, Yale University Press, London.
- 24) KARLUK, Rıdvan (1998), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1998.
- 25) KAUFMAN, Johan (1988), **Conference Diplomacy-An Introduction Analysis**, Second Revised Edition, Kluwer Academic Publishers, Norwell (USA).
- 26) KNUTSEN, Torbjon L. (1992), **A History of International Relations Theory**, New York: Manchester University Press.
- 27) LEE, Stephen J. (1990), **Aspects of European History 1494-1789**, Second Edition, London: Routledge.
- 28) MCNEİLL, William H. (1963), **West A History of The Human Community**, Chicago: The University of Chicago Press.
- 29) MURPHY, John F. (1995), **‘Force and Arms’ United Nations Legal Order**, (Edited by Oscar Schachter and Christopher C. Joyner), Volume I, Cambridge University Press, New York.
- 30) PATIL, Anjali V (1992)., **The UN Veto in World Affairs 1946-1990-A Complete Record and Case Histories of the Security Council’s Veto**, UNIFO Publishers Inc., Sarasota, Florida.

- 31) PİRENNE, Henri (1994), **Ortaçağ Kentleri**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- 32) ROSENAU, James N. (1997), **Along The Domestic Foreign Frontier-Exploring Governance In A Turbulent World**, New York: Cambridge University Press.
- 33) SANDER, Oral (1989), **Siyasi Tarih I İlkçağlardan 1918`e Kadar**, Ankara: İmge Yayınevi.
- 34) SANDER, Oral (1991), **Siyasi Tarih II 1918-1990**, Ankara: İmge Yayınevi.
- 35) SCHACHTER, Oscar and JOYNER, Christopher C. (1995), **United Nations Legal Order**, Volume I, Cambridge University Press, New York.
- 36) SÖNMEZOĞLU, Faruk (1989), **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- 37) **Stalin`s Correspondence With Churchill, Attlee, Roosevelt and Truman, 1941-1945**, Volume II, New York: E. P. Dutton & Co., Inc, 1958.
- 38) TOYNBEE, Arnold, **Medeniyet Yargılanıyor** (1991), İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- 39) URQUART, Brian (1998), 'The Evolution of the Secretary-General', **Dumbarton Oaks Conversations and the United Nations 1944-1994**, (Edited by Ernest R. May, Angelik E. Laiou), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Harvard University Press, Washington, D.C.
- 40) VIOTTI, Paul R. & KAUPPI, Mark V. (1993), **International Relations Theory**, Secon Edition, New York: MacMillan Publishing Company.
- 41) YAZICI, General Tahsin (1963), **Kore Birinci Türk Tugayında Hatıralarım**, İstanbul.